

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра іноземних мов та методики викладання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: Особливості використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури (на матеріалі творчості Маркуса Зузака «Крадійка книжок»)

Виконала:

Падалиця Неля Євгеніївна

Спеціальність: 014 Середня освіта
(Англійська мова і література)

Освітня програма:

Середня освіта (Мова і література
(англійська))

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Чайка Олена Миколаївна

Допущено до захисту
«08» листопада 2023 р.

Завідувач кафедри

_____ Ольга МІЛЮТІНА

Дата захисту: «____» грудня 2023 р.

Оцінка _____

Підписи членів АК

Глухів 2023 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ФОНОВИХ ЗНАНЬ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	9
1.1. Зміст поняття «фонові знання», їх різновиди.....	9
1.2. Психолого-педагогічні особливості сприйняття та засвоєння фонових знань старшокласниками.....	16
1.3. Використання фонових знань у системі літературної освіти школярів як методична проблема.....	21
1.4. Специфіка вивчення фонових знань на уроках зарубіжної літератури в старшій школі.....	28
Висновки до розділу 1.....	34
Розділ 2. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПОРУШЕНОЇ ПРОБЛЕМИ.....	35
2.1. Місце та роль творчого доробку М. Зузака в сучасній літературній освіті школярів.....	35
2.2. Проблемно-тематичний аналіз роману «Крадійка книжок» М. Зузака.....	39
2.3. Образи «маленьких людей» в умовах фашистської системи.....	43
Висновки до розділу 2.....	50
Розділ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ФОНОВИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОМАНУ М. ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК» НА УРОЦІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 11 КЛАСІ.....	52
3.1. Методичні особливості використання фонових знань під час вивчення епічних творів старшокласниками.....	52
3.2. Роль і місце фонових знань у системі уроків з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок».....	567
3.3. Методичні рекомендації щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу на уроках з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок».....	62
Висновки до розділу 3.....	72
Загальні висновки.....	73
Список використаних джерел.....	76

Вступ

Актуальність дослідження. Закон України «Про освіту» (2017), «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2015), «Концепція Нової української школи» (2016), державні стандарти відзначають важливість мовно-літературної освіти для майбутнього поступу України. На сучасному етапі розвитку шкільної літературної освіти акцентується увага на розвитку національно свідомої особистості з високим рівнем загальної культури, чіткими моральними орієнтирами та глибокими духовними цінностями.

У чинних програмах із зарубіжної літератури відзначається важливість вивчення літературного твору в контексті *літературного процесу* з акцентом на «поетикальних (зокрема жанровостильових) особливостях художніх творів»; *культурних надбань людства*, зокрема у взаємозв'язках «літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей»; *взаємозв'язків «між українською та зарубіжними літературами (генетичних, контактних, типологічних та ін.)»* [7, с. 12–13].

З огляду на зазначене вище особливість літературної освіти полягає в тому, що здобувачі освіти мають постійно розширювати свій кругозір, набувати нових знань та практичного досвіду. Повноцінне сприйняття та розуміння літературних явищ і фактів, оглядових і монографічних тем, художнього твору як головної складової уроку літератури забезпечує система фонових знань, зокрема знання про історію, культуру, мистецтво, звичаї і традиції різних народів світу. Тому важливим аспектом ефективного й результативного вивчення зарубіжної літератури має стати баланс між наявними фоновими знаннями та розвитком нових.

Вчені-методисти та вчителі-практики приділяють особливу увагу дослідженню цього явища як важливого структурного елемента шкільного курсу зарубіжної літератури. Зокрема, Ю. Султанов наголошував, що «в процесі викладання зарубіжної літератури значно зростає роль фонових

знань, без яких іноді просто неможливо зрозуміти ні зміст художнього тексту, ні своєрідність психології світосприйняття автора і його героїв, ні історичні та етнокультурні реалії епохи вцілому» [24, с. 3].

«Фонові знання» є досить новим терміном у методиці. Проте існує безліч прикладів методичної літератури та різних довідників, хрестоматій, які доводять, що ці знання існували майже постійно. Значний внесок у розв'язання порушеної проблеми в різний час здійснили Н. Волошина, А. Вітченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, О. Мазуркевич, Л. Мірошніченко, В. Неділько, О. Орлова, Є. Пасічник, С. Сафарян, Ю. Султанов, Г. Токань, Л. Удовиченко, І. Ціко, Ф. Штейнбук, та ін. Попри значний інтерес до цього питання, у сучасній методичній науці відсутнє цілісне дослідження методики використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури, що дає підстави говорити про незавершену картину його розв'язання.

У репрезентованому дослідженні методику використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури розкрито на матеріалі роману «Крадійка книжок» відомого сучасного австралійського письменника Маркуса Зузака. Різні аспекти життєтворчості цього митця ставали предметом досліджень та ін. Проте, незважаючи на великий інтерес до художнього доробку М. Зузака в Україні, на сьогодні відсутні ґрунтовні літературознавчі та методичні праці, у яких би було приділено належну увагу особливостям вивчення романістики митця в шкільному курсі зарубіжної літератури, що й зумовило вибір теми магістерської роботи – «Особливості використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури (на матеріалі творчості Маркуса Зузака «Крадійка книжок»)».

Мета дослідження – виявити теоретико-методичні основи системи фонових знань з літератури, розробити методичні рекомендації щодо їх використання на уроках зарубіжної літератури з вивчення епічного роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок» в 11 класі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розкрити сутність поняття «фонові знання» та їх місце і роль у системі шкільної літературної освіти;
- здійснити теоретичний аналіз проблеми використання фонових знань, вивчити її стан у практиці викладання зарубіжної літератури;
- окреслити літературознавчі аспекти порушеної проблеми;
- розробити методичні рекомендації щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу в системі уроків з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок»

Об’єкт дослідження – процес літературного розвитку школярів, спрямований на цільове застосування фонових знань з метою кращого сприйняття та розуміння творів світової літератури.

Предмет дослідження – методика використання фонових знань на уроках зарубіжної літератури в старших класах (на матеріалі роману М. Зузака «Крадійка книжок»).

Для досягнення мети й розв’язання поставлених завдань у магістерській роботі використано такі **методи дослідження**: аналіз психолого-педагогічних і методичних джерел для визначення теоретичних засад окресленої проблеми; герменевтичний, типологічний, компаративний літературознавчі методи – для розуміння основних категорій дослідження й обґрунтування їх наукових засад; аналіз шкільних програм, підручників, посібників і синтез отриманої інформації – для визначення стану досліджуваної проблеми в шкільній літературній практиці, педагогічне моделювання – для розробки методичних рекомендацій щодо вивчення фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури, проблемно-пошуковий – для визначення ефективних методичних прийомів і видів навчальної діяльності з вивчення фонових знань на сучасному уроці літератури в старшій школі.

Наукова новизна магістерського дослідження – узагальнено й систематизовано на основі розрізнених джерел зміст і складові поняття «фонові знання»; обґрунтовано систему фонових знань з літератури;

проаналізовано психолого-педагогічні та методичні особливості використання фонових знань у старшій школі; подано методичні рекомендації щодо цільового застосування фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури з метою кращого сприйняття та розуміння творів старшокласниками (на матеріалі роману М. Зузака «Крадійка книжок»).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та шкіл нового типу (на уроках зарубіжної літератури, факультативних заняттях, у позакласній роботі); під час розробки методичного супроводу шкільних програм, підручників, навчально-методичних посібників, а також у курсі «Методика навчання зарубіжної літератури» закладів вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження оприлюднені на XII Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Мова й література у проекції різних наукових парадигм» (м. Старобільськ, 15 квітня 2021 р.), IX науково-педагогічних читаннях іноземними мовами молодих науковців, магістрантів і бакалаврів «The 21st Century Challenges in Education and Science» (м. Глухів, 22-23 квітня 2021 р.), V Усеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (м. Глухів, 16 лютого 2023 р.), XI Всеукраїнських науково-педагогічних читаннях молодих учених і здобувачів освіти іноземними мовами «The 21st Century Challenges in Education and Science» (м. Глухів, 20-21 квітня 2023 р.), V Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (м. Умань, 17 березня 2023 р.), Звітній науково-практичній конференції здобувачів вищої та фахової передвищої освіти «Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка» (м. Глухів, 23-24 травня 2023 р.), XIII Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і

студентів «Глухівські наукові читання – 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (м. Глухів, 6-8 грудня 2023 р.).

Результати магістерської роботи відображено у чотирьох одноосібних публікаціях: «The use of background knowledge in literature education», що опублікована в збірнику матеріалів XI Всеукраїнських науково-педагогічних читань молодих учених і здобувачів освіти іноземними мовами «*The 21st Century Challenges in Education and Science*»; «Книга як символ збереження духовності в жорсткому світі (на матеріалі роману М. Зузака «КРАДІЙКА КНИЖОК», що вийшла друком у збірнику матеріалів V Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції «*Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації*»; «Маленька людина» в умовах фашистської системи (за романом «Крадійка книжок» Маркуса Зузака)», що опублікована в збірнику матеріалів звітної науково-практичної конференції здобувачів вищої та фахової передвищої освіти «*Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка*»; «Використання фонових знань у системі літературної освіти старшокласників», що вийшла друком у збірнику матеріалів XIII Міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів «*Глухівські наукові читання – 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*».

Структура магістерської роботи зумовлена логікою дослідження, поставленими завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

У вступі визначено актуальність теми магістерського дослідження, тему, мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукову новизну, практичне значення, апробацію, подано короткий опис структурних складових.

У першому розділі «Теоретичні основи використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури» розкрито сутність і складові поняття «фонові знання», окреслено психолого-педагогічні особливості сприйняття та засвоєння фонових знань старшокласниками, досліджено погляди вчених-

методистів на місце і роль фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури.

У другому розділі «Літературознавчі аспекти порушеної проблеми» визначено місце творчого доробку М. Зузака в сучасній літературній освіті школярів, здійснено проблемно-тематичний аналіз роману митця «Крадійка книжок», проаналізовано образи «маленьких людей» в умовах фашистської системи.

У третьому розділі «Методика використання фонових знань під час вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок» на уроках зарубіжної літератури в 11 класі» обґрунтовано сучасний стан вивчення фонових знань у практиці закладів загальної середньої освіти, подано методичні рекомендації щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу в системі уроків з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок».

Список використаних джерел містить 28 позицій, серед яких довідникова, словникова, літературознавча, літературно-критична, художня, методична література.

Загальний обсяг роботи – 76 сторінок, з них – 60 сторінок основного тексту.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ФОНОВИХ ЗНАНЬ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Зміст поняття «фонові знання», їх різновиди

Літературна освіта в Україні спрямована сьогодні на формування громадянина своєї держави, патріота, носія української мови та культури, який шанобливо ставиться до культури інших країн, проявляє активність та відповідальність. Цей результат неможливо досягти без вивчення зарубіжної літератури. Згідно з чинними навчальними програмами мета вивчення шкільного курсу зарубіжної літератури в старшій школі полягає у формуванні громадянина України з активною життєвою позицією, гуманістичним світоглядом та планетарним мисленням; розвитку ключових і предметних компетентностей, інтелектуальних, духовних та морально-естетичних потреб старшокласника, його вміння обирати літературний твір та оцінювати його духовну й естетичну сутність; вихованні поваги до культурної спадщини українського народу та інших народів світу [7, с. 3].

Серед ключових завдань вивчення зарубіжної літератури шкільна програма для 10–11 класів передбачає такі:

- виховання читача, який критично мислить, проявляє інтерес до культури рідного народу та різнонаціональних культур, який має високий рівень загальної культури та сформовані естетичні смаки;
- формування цілісних уявлень про перебіг світового літературного процесу з акцентом на основних літературних періодах, напрямках, течіях, школах, родах, жанрах і стилях;
- розвиток умінь осмислювати здобутки української культури та історії через твори зарубіжних авторів у широких міжкультурних, міжлітературних та міжмистецьких зв'язках;

- вироблення власної траєкторії вивчення перекладних та оригінальних творів інонаціональних літератур, формування знань про українську перекладацьку школу та значення зарубіжної літератури у розвитку національної свідомості молодого підростаючого покоління;
- вивчення теоретико-літературних знань і формування навичок критичного аналізу літературних явищ;
- поглиблення рівня володіння рідною та іноземними мовами через ознайомлення з кращими перекладами та оригіналами художніх текстів;
- розвиток зв'язного мовлення старшокласників із застосуванням міжпредметних зв'язків та різноманітних джерел інформації;
- підготовка здобувачів освіти до життя в різноманітних етнокультурних спільнотах [7, с. 3].

Ефективність і результативність у виконанні цих завдань забезпечує використання фонових знань на уроках зарубіжної літератури. Однією із особливостей художньої літератури є те, що текст містить не лише пряму інформацію, а й має певний підтекст або приховане значення. Щоб віднайти та розшифрувати це приховане значення на допомогу приходять фонові знання. Для прикладу, цілісно та повноцінно усвідомити світовий літературний процес допомагають знання не лише з літератури, але й філософії, історії, географії, культурології, естетики, етики тощо. Щоб повністю зрозуміти більшу частину літератури, читачі повинні досягти певного рівня знань про літературні явища, теми, ідеї, проблеми, мотиви в історичному, соціально-політичному, культурному та мистецькому контекстах. Без таких знань стає важко осмислити текст.

Термін «фонові знання» виник в англomовному світі на позначення інформації, яка є важливою для розуміння певної ситуації або проблеми. У працях таких вчених як Р. Сколлон і С. Вонг поняття «фонові знання» трактується як знання про світ. На думку В. Костомарова, фонові знання включають у себе різні типи знань, які безпосередньо впливають на процес комунікації. Цю думку поділяє й український мовознавець І. Ковалик:

«фонові знання – фонові інформація, тобто той соціально-культурний фон, який характеризує зміст мовлення» [12, с. 10].

У Великому тлумачному словнику української мови фонові знання визначаються як пізнання дійсності в окремих проявах [3, с. 469].

У сучасному лінгвістичному словнику поняття «фонові знання» трактується як знання певних реалій мовцем і адресатом, що мають на увазі, але не озвучуються; одне з найважливіших понять теорії комунікації, лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології; тип знань, притаманний носіям певної національної лінгвокультури та пов'язаний з основними елементами рідної ідіоетнічної культури [6, с. 227].

З лінгвістичної точки зору фонові знання поділяють на соціальні – ті знання, що вже відомі учасникам спілкування до моменту мовлення; індивідуальні – ті знання, які є відомими лише для учасників діалогу, ще до його початку; колективні – ті знання, що є відомими для членів певного колективу. З цього випливає, що для кращого й повноцінного осмислення слова, речення, тексту, книги необхідні фонові знання. Зокрема, німецький дипломат П. Каррелл розробив теорію, за якою сприйняття та розуміння тексту залежать від фонових знань людини.

Усе вищезазначене підтверджує концепція американського дослідника Е. Герші під назвою «Культурна грамотність». У своєму довіднику «Словник культурної грамотності: що потрібно знати кожному американцеві» він подає відомості про світову та американську історію, культуру, літературу, а також деякі відомості з природничих наук, тим самим визначаючи коло інформації та знань, якими має володіти кожна інтелектуально розвинена особистість.

У контексті нашого дослідження, досить вичерпним є визначення фонових знань, запропоноване С. Сафарян: «це наукові систематичні знання, що мають інформаційно-культурологічний характер, не завжди прямо зв'язані з художнім текстом, проте без них його розуміння неможливе; це знання, які з тих чи тих причин не можна почерпнути з певного художнього

тексту, але які в прихованому для читача (а іноді й для письменника) вигляді в ньому містяться» [22, с. 189–190].

Яскравими прикладами фонових знань в освітньому процесі є примітки, коментарі, виноски або ж коротка інформація з рубрик «Це цікаво...», «Література і культура», «Література і світ», «Україна і світ», «Діалог літератур», «Готуємося до діалогу» та інших, які вміщені в шкільних підручниках і хрестоматіях. Такі структурні компоненти навчальної книги підтверджують той факт, що фонові знання виконують важливу роль у літературній освіті майбутніх поколінь. Це пов'язано з тим, що події у творах можуть відбуватися в різні періоди та часи, а відтак є віддаленими від нашого сьогодення. Події в інонаціональних художніх творах, як правило, є віддаленими не тільки в часі та просторі, а й у культурних реаліях. Тому в процесі літературної освіти старшокласників важливо акцентувати увагу не тільки на самому тексті художнього твору, а й приділяти значну увагу історії його написання, дослідженню історичного періоду, культурних реалій і соціальних умов, які вплинули на авторський задум і його реалізацію. Це допоможе учням глибше зрозуміти твір і проаналізувати його в тісному взаємозв'язку з життям.

За класифікацією фонових знань, запропонованою С. Сафарян [22], виділяють три групи таких знань, які в свою чергу поділяються ще на декілька підгруп. Найчисельнішою є група історико-культурологічних знань, яка включає в себе дані про періоди, епохи, які описуються у творі, географічні особливості, відомості про соціальний, економічний стан, знання про побут, звичаї, традиції, мови народів світу тощо. Друга група містить біографічні знання про життєвий і творчий шлях автора, його світоглядну позицію, громадянську діяльність, зв'язки з Україною тощо. Третя група знань – літературознавчі знання, які охоплюють теоретико-літературні й естетичні категорії та поняття, а також знання про різні історичні та літературні знання.

Літературний компонент Державного стандарту базової середньої та повної загальної середньої освіти визначає чотири змістові лінії, зокрема емоційно-ціннісну, літературознавчу, культурологічну та компаративну, які передбачають звернення до всіх трьох вищезазначених груп фонових знань. Так, емоційно-ціннісна лінія розкриває гуманістичний потенціал та естетичну цінність художніх творів літератури. Ця лінія формує духовно-емоційний світ здобувачів освіти, їх світогляд, естетичний смак, поглиблює інтерес до читання.

Завданням літературознавчої лінії є ознайомлення здобувачів освіти з різними теоретико-літературними та естетичними категоріями і поняттями, формування вмінь оперувати ними під час самостійної діяльності, розвиток в учнів жанрової грамотності, здатності усвідомлювати авторську концепцію та давати оцінку прочитаного. Практичне використання теоретичних знань на уроці сприяє цілісному сприйняттю та розумінню художньої літератури, поетикальних особливостей художніх творів, а також специфіки літературних напрямів, родів і стилів.

Культурологічна лінія характеризується усвідомленням літератури як одного з важливих компонентів мистецтва у тісних взаємозв'язках з іншими видами мистецтв та галузей знань. Вона сприяє формуванню широкого читацького кругозору та ерудованості, вихованню поваги та толерантності до культур різних народів світу.

Компаративна лінія спрямована на зіставлення різнонаціональних літературних явищ і фактів, зокрема змістової та формальної складових художніх текстів (тем, ідей, сюжетів, мотивів, образів); поглиблення знань про оригінальну й перекладну літературу, лексико-семантичні та стилістичні особливості української й іноземних мов; розвиток читацьких і комунікативних навичок з іноземних мов [7, с. 12].

Реалізація цих змістових ліній у шкільному курсі зарубіжної літератури буде ефективною за умови використання фонових знань та сучасних загальнопедагогічних і методичних підходів: компетентнісного,

краєзнавчого, етнокультурного та інтегративного. Компетентнісний підхід, відповідно до Концепції НУШ, спрямований не тільки на опанування змісту шкільного курсу зарубіжної літератури, а й на формування в учнів здатності практично застосовувати набуті знання, уміння та навички в різних життєвих ситуаціях. Специфіка мовно-літературної галузі знань і шкільного курсу зарубіжної літератури визначає складники ключових і предметних компетентностей. Так, у процесі вивчення зарубіжної літератури здобувачі освіти мають усвідомити, що література є невід'ємною частиною художньої культури, займає провідне місце в системі інших видів мистецтва та має невичерпний гуманістичний потенціал, який допомагає сформувати компетентного читача, здатного критично мислити, аналізувати й оцінювати інформацію, знаходити власні сенси та генерувати актуальні ідеї, важливі для сучасності.

Краєзнавчий підхід передбачає вивчення літератури з урахуванням її зв'язку з конкретним краєм, регіоном або країною. Зосереджуючись на особливостях місцевого середовища, культури та історії, учні отримують можливість краще розуміти та оцінювати твори зарубіжних авторів. Краєзнавчий підхід допомагає створити контекст і зв'язок між літературою та оточуючим світом учнів.

Етнокультурний підхід ставить у центр уваги етнічність, культурні традиції та цінності, які присутні в творах зарубіжних письменників. Вивчаючи літературу у рамках цього підходу, учні розкривають різноманітність культурної спадщини та способів життя інших народів світу. Це допомагає розширити світогляд учнів, сприяє розвитку міжкультурної компетентності та толерантності.

Інтегративний підхід передбачає міжпредметну інтеграцію (вивчення зарубіжної літератури у взаємозв'язках з історією, філософією, мистецтвом, музикою, мовами, географією тощо), внутрішньолітературну інтеграцію, тобто вивчення літератури античності, літератури пізніших часів у взаємозв'язках із сучасністю, та інтеграцію в межах одного розділу

(інтегроване вивчення оглядової теми і творчості письменника або письменників, які є її яскравими репрезентантами, тощо).

Теоретичний аналіз порушеної проблеми дослідження дає підстави зробити висновок про те, що фонові знання є одним із найважливіших інструментів, якими повинен володіти читач, особливо під час роботи з новим текстом. У сучасному мінливому світі попит на використання фонових знань постійно зростає. Активізація і практичне застосування раніше здобутих знань з предмета, теоретичних знань та інформації з інших гуманітарних наук сприяє кращій роботі учнів на уроках зарубіжної літератури. Наприклад, на вступних уроках вагому роль відіграють знання здобувачів освіти про історичні та соціально-політичні особливості розвитку того чи іншого літературного періоду, його культурологічний фон, унаочнення таких відомостей (демонстрація фото, використання музичних творів, медіа ресурсів тощо). Фонові знання на уроках зарубіжної літератури допомагають встановити зв'язки художніх творів і доль письменників з Україною, філософією, історією, культурою, мистецтвом того чи іншого народу, сучасним життям.

Отже, використання фонових знань на уроці зарубіжної літератури допомагає зрозуміти задум автора тексту, є однією з умов для досягнення адекватного розуміння твору. Не маючи достатніх фонових знань, читач недоотримає всієї інформації, а це в свою чергу призводить до втрати цінності твору.

1.2 Психолого-педагогічні особливості сприйняття та засвоєння фонових знань старшокласниками

Концепція літературної освіти в старшій школі базується на естетичному розвитку, сприйнятті складних літературних жанрів і стилів, які в подальшому слугують ключем до світового мистецтва. Повнота сприймання та засвоєння фонових знань характеризується психолого-педагогічними умовами, віковими й індивідуальними особливостями школярів, а також рівнем їхнього загального та літературного розвитку. Усвідомлення зазначених вище аспектів зумовлює різноманітність методичних підходів до викладання шкільного курсу зарубіжної літератури, що водночас сприяє повноцінному й грамотному застосуванню фонових знань в освітньому процесі.

Як зазначає Н. Ліфарєва, період юнацтва є завершальним періодом становлення особистості в «системі таких її психологічних характеристик, що соціально обумовлені, виявляються в суспільних за природою зв'язках і стосунках, є стійкими, визначають моральні вчинки людини» [13, с. 15].

Робота із старшокласниками суттєво відрізняється від роботи з учнями основної школи, оскільки період ранньої юності характеризується різновекторним розвитком особистості, яка має більш-менш сформований багаж знань і досвіду. Учні старшої школи здатні до логічних висновків, аналітичних і діагностичних дій, творчого та критичного мислення. Це допомагає їм краще сприймати фонову інформацію, забезпечує глибоке розуміння концепцій.

На думку вітчизняних психологів (С. Ананьїн, О. Запорожець, П. Зінченко, Г. Костюк, М. Ланге, М. Павлова та ін.), період юнацтва пов'язаний зі становленням власної ідентичності, «пошуком себе»; це період посиленого розвитку самосвідомості. Посилена увага до свого «Я» характеризується пізнанням своєї сутності, усвідомленням власної унікальності. Юнаки та дівчата намагаються самоствердитись, показавши

свою індивідуальність. Констатація свого «Я» залежить від розумового, духовного та морального стану особистості, від її енергійності, активності, ініціативності та життєвої сили.

Німецький психолог Е. Еріксон підкреслював, що процес самопізнання та самоідентифікації є досить складним, тому період юнацтва часто визначають як етап чергової кризи в розвитку особистості. На цьому етапі кризовий стан характеризується формуванням неадекватної ідентичності, якщо особистість неспроможна обрати соціально-ідентичний вибір. Ця неспроможність у подальшому призводить до деформації стосунків, відсутності подальших життєвих стратегій, реалізації свого потенціалу, юнаки та дівчата стають вразливими до негативного впливу.

Криза дорослішання, на думку В. Поліщука, може бути пов'язана з переживанням «відчуження», тобто усвідомленням змін у сприйнятті самого себе, інших людей або оточуючої дійсності. Молоді люди можуть скаржитися на те, що їх ніхто не розуміє, що вони самотні, не знайшли свого місця в житті, не заслуговують на повагу, не мають власного «Я» [19].

Визначальною особливістю нової кризи, «кризи юності», є те, що здобувачі освіти постають перед вибором своєї майбутньої професії, визначенням світоглядної позиції, релігійних і політичних переконань. У цей період у них формується активне, самостійне творче мислення. Тому старший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку їхніх творчих здібностей і вибору власної траєкторії особистісного розвитку. У зв'язку з цим на уроках зарубіжної літератури важливо підтримувати атмосферу творчості, розвивати образно-художнє мислення та творчу уяву, що створює підґрунтя для вищого рівня розуміння художньої літератури.

Рання юність характеризується меншою інтенсивністю літературного розвитку через дефіцит часу. Проте у старшокласників зростає зацікавлення мистецтвом, зокрема посилюється інтерес до класичної музики, театру, літератури. У здобувачів освіти старшого ступеня виникає потреба в пізнанні

свого внутрішнього світу, віднаходженні свого місця в колі однолітків, у родині та й загалом у суспільстві.

Адекватність зрілого самовизначення базується на особистій та культурній ідентичності, яка водночас спирається на досвід народу. Український психолог М. Боришевський зауважує, що формування національної свідомості пов'язане з ідентифікацією особистості. Людина визнає свою подібність з іншими представниками етносу чи нації. Це посилює самовираження та самоідентифікацію, з'являється стимул зробити вагомий внесок в історію, посісти чільне місце серед інших національних груп [1]. У зв'язку з цим старшокласники часто більш активно взаємодіють з однолітками, учителями й оточенням.

Психологи наголошують, що ранній юнацький вік характеризується здатністю до групової роботи. Спілкування з однолітками під час роботи в групі та колективне обговорення конкретного питання стимулює їхній інтерес у засвоєнні нових знань, відпрацюванні нових практичних дій і навичок.

Сьогодні значну роль у такій взаємодії відіграють сучасні технології та соціальні мережі, які безпосередньо впливають на сприйняття та засвоєння інформації. Велика кількість інформації та вплив зовнішніх факторів на старшокласників призводить до погіршення сприйняття та засвоєння фонових знань, тому важливо забезпечити структурованість і змістовність освітнього процесу, сприятливі умови для розвитку учнівських потреб і цілей навчання.

Однією з важливих складових, на думку Д. Ніколенко, є зменшення контролю та збільшення учнівського самоуправління. Старшокласники проявляють більшу самостійність та здатні самостійно відповідати за своє навчання. Вчитель на цьому етапі має виступати наставником, який організовує навчальну діяльність та спрямовує учнів.

На думку В. Сухомлинського, найголовнішим у навчанні є розвиток учнівської допитливості, самостійності, гнучкості. Рушійною силою

розумової активності здобувачів освіти він визначає проблемний підхід у навчанні. Під час сприйняття на засвоєння фонових знань важливо ставити проблемні питання, створювати проблемні ситуації на уроках, спонукати до роздумів, що підвищить пізнавальний інтерес учнів, їхню здатність до аналізу й узагальнення, до усвідомлення мети вивчення літератури та сенсу самого життя. Також педагог підкреслює цінність самостійного пошуку та здобуття нових знань, бо основою формування нових здібностей, за його твердженням, є самоосвіта.

Психолого-педагогічні дослідження, зокрема праці Е. Ільїна, А. Маслоу, А. Маркової, А. Усової, Л. Фрідмана, виокремлюють такі особливості сприйняття та засвоєння фонових знань старшокласниками, як розвиток когнітивних функцій та соціально-емоційний аспект. У старшокласників починають розвиватись складніші когнітивні процеси, зокрема активно формується абстрактне та критичне мислення. Підлітки здатні до глибшого аналізу фонових знань. Тому на старшому ступені навчання важливим є цілеспрямований системний літературний розвиток здобувачів освіти. Позаяк програмні твори в старших класах є досить складними, бо порушують суспільно-політичні, історичні, філософські, морально-естетичні проблеми, учителю доцільно активно використовувати на уроках фонові знання з метою кращого сприйняття та осмислення літературного твору учнями. Наприклад, розкриваючи на уроці зарубіжної літератури авторський задум літературного тексту, він може звернутися до історичного, мистецького, культурологічного, соціального контекстів, залучаючи водночас знання здобувачів освіти з інших предметів.

У старшокласників з'являється здатність осмислювати зв'язки між різними явищами, фактами і поняттями. Вони в змозі простежити контекстуальний зв'язок між новою інформацією та попередньо набутими знаннями. Враховуючи ці особливості, учителю варто покращувати сприйняття та засвоєння фонових знань на уроках літератури. Доцільним буде застосування інтерактивних методів, проведення дебатів, групових

обговорень, що сприятиме активному застосуванню старшокласниками набутих знань на практиці.

Повноцінне сприймання та розуміння художнього твору залежить також від рівня розвитку учнівської фантазії та уяви. Наприклад, є учні, які не можуть простежити авторський підтекст у творі, тому для цих учнів вкрай складно розрити авторський задум і головну ідею твору, композиційні особливості для них не є значущими. Такий тип учнів не сприймає сюжетно-композиційної структури літературного твору, тому під час аналізу тексту в їхній уяві виринають асоціативні образи, а не ті, що описані автором. Ті читачі, які мають відтворюваний тип уяви, сприймають твір та виокремлюють важливі структурні елементи. Тому одним із головних завдань учителя є наповнення абстрактних уявлень про текст конкретним змістом художнього твору.

При поясненні фонових знань необхідно використовувати приклади з реального життя, щоб учні розуміли важливість цих знань. Доцільним ще є застосування завдань, які покращують критичне мислення. Наприклад, постановка проблемних питань і завдань, написання есе на запропоновану тему, використання під час уроку хвилинок релаксації, медитації.

Отже, на сприйняття та засвоєння фонових знань впливають не тільки індивідуальні, а й вікові психологічні особливості учнів старших класів. Тому вчитель-словесник має максимально спрогнозувати та використати ті літературні здібності, які притаманні певному шкільному віку, а також у власній методичній діяльності враховувати те, що старшокласники проявлять більший інтерес до літератури, вони стають зацікавленими у проведенні власних досліджень та виконанні творчих завдань. Усі згадані вище психолого-педагогічні підходи спрямовані на ефективну реалізацію вікових та особистісних характеристик здобувача освіти під час сприйняття та засвоєння фонових знань.

1.3. Використання фонових знань у системі літературної освіти школярів як методична проблема

Використання фонових знань у системі літературної освіти школярів є важливою методичною проблемою. Питання широко досліджувалось в методиці викладання літератури, починаючи з другої половини 20 ст., але не набуло систематичного вивчення, попри те, що у практиці загальноосвітньої школи фонові знання використовуються вже давно. Теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми найбільш глибоко були висвітлені в методичних працях Н. Волошиної, О. Мазуркевича, Л. Мірошніченко, Н. Молдавської, О. Нікіфорової, Є. Пасічника, Б. Степанишина, Ю. Султанова та інших.

Притримуючись різних принципів і підходів у викладанні літератури, вчені-методисти 20 ст. рекомендували різні шляхи використання фонових знань та методичні прийоми роботи з ними. Так, Л. Мірошніченко зазначала, що спершу ніж читати твір маємо звернути увагу на підготовчий етап його вивчення та приділити цьому етапу достатньо часу. Цей етап має на меті актуалізувати знання, уявлення та почуття, які впливатимуть на якість роботи з твором. Щоб учні правильно сприйняли зміст твору, вони повинні володіти певним запасом життєвих знань, а тому використання фонових знань на цьому етапі сприйняття художнього твору є вкрай важливим. Підготовчий етап роботи включає в себе такі завдання:

- ▷ розширення уявлень учнів про явища та події, які описуються у творі, подання нових відомостей про творчу історію літературного тексту, час і місце подій, авторський задум і його реалізацію, що забезпечить свідоме сприйняття тексту;

- ▷ ознайомлення з біографічними матеріалами про письменника, пробудження інтересу до нього як до людини та митця;

- ▷ розкриття лексико-семантичного значення слів, без усвідомлення яких засвоєння змісту буде ускладнене;

▷ підготовка дітей до емоційного сприйняття твору [14].

На думку Н. Волошиної, фонові знання є необхідними хоча б для того, щоб учні мали змогу свідомо засвоювати художні твори й зростати як читачі. Враховуючи попередній набутий рівень знань, здобувач освіти на кожному новому етапі літературного розвитку напручує складніші читацькі вміння: читання твору, визначення проблематики, самостійна робота з текстом твору, пошук літературних фактів, їх аналіз, вміння працювати в групі над розв'язанням проблеми, уміння користуватися набутими знаннями, одержаними поза школою (радіо, телебачення, Інтернет, самостійне читання художньої та критичної літератури) [17, с. 6].

Є. Пасічник підкреслював важливу роль фонових знань та їхнє застосування на вступних уроках літератури з метою надання учням методологічних настанов щодо подальшого прочитання й аналізу художнього твору. На думку методиста, саме на цих уроках вчитель акцентує увагу на таких питаннях, як причина виникнення певного художнього твору, суспільно-історичні особливості, які вплинули на розвиток літературного процесу тощо [18].

Слушність вищезазначеної думки підкреслює український літературознавець і методист Ф. Штейнбук. Він зазначає, що вступні заняття необхідні для створення підґрунтя, у вивченні художнього твору протягом системи уроків з цієї теми. На його думку, мета вступного уроку полягає в забезпеченні та підготовці учнів сприймати нову інформацію на основі раніше набутих знань та практичних умінь [27, с.172]. Наприклад, вступне заняття, присвячене вивченню біографії письменника, потребує звернення до того культурно-історичного часу, у який жив і творив автор. Це допомагає учням створити підґрунтя для кращого сприйняття та розуміння виучуваного твору. Під час підготовки матеріалів до даного типу уроку слід бути вкрай обережним. Для прикладу, інформація, яка є важливою з літературознавчої точки зору, не завжди є доречною в шкільному курсі літератури, та навпаки [27, с. 180].

Опрацювання біографії на уроці є досить складним процесом. Завдання вчителя полягає у допомозі учням пізнати письменника як людину, а також зрозуміти витoki його творчості. Важливо дотримуватися золотої середини, ознайомлюючи учнів із біографічними матеріалами про письменника, зокрема опрацьовувати ту інформацію, яка розкриває особливості формування світогляду митця, його авторський стиль. Наприклад, важливою у пізнанні письменника як людини і митця може стати інформація про його суспільно-політичну діяльність, коло оточення, отримання письменницьких нагород і премій, зв'язки з Україною.

Однією з проблем у педагогічній діяльності вчителя може стати питання відсутності фонових знань у школярів. За наявності цієї проблеми вчителю слід відшукати спосіб заповнення та надолуження таких знань за рахунок додаткової інформації або ж вивчення літературних фактів, явищ і понять у суспільно-історичному, культурологічному та мистецькому контекстах. Отримання додаткової інформації про певну тему чи художній твір автоматично підвищує подальше розуміння прочитаного. Якщо ж учень має сформовані фонові знання, необхідні для повноцінного та цілісного розуміння прочитаного тексту, то додаткова інформація сприяє розширенню та поглибленню таких знань. Ці учні здатні легко аналізувати та інтерпретувати, пояснювати свою точку зору, робити самостійні висновки.

Теоретичний аналіз методичних праць кінця 20 ст. дає підстави стверджувати, що термін фонові знання в методичній літературі майже не вживався, хоча процесі викладання літератури постійно використовувалися різні види фонових знань. Вони допомагають учням не тільки в сприйнятті та прочитанні художнього твору, а й у подальшому його аналізі та інтерпретації, закладають вміння аргументувати свої думки, генерувати нові ідеї, порівнювати, узагальнювати та систематизувати. Для підтримання успіху учнів вчителі мають використовувати фонові знання з дотриманням принципу лінійності, доступності, послідовності та науковості. Праці вищезазначених вчених-методистів доводять, що впровадження фонових

знань на уроках літератури відповідає основним методологічним та методичним принципам сучасної літературної освіти.

У сучасній теорії та практиці літературної освіти питання реалізації фонових знань на уроках зарубіжної літератури залишається відкритим і актуальним. В останні десятиліття це питання набуло більш широкого і системного вивчення, зокрема в працях А. Вітченка, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, О. Ніколенко, О. Орлової, С. Сафарян, Л. Удовиченко, І. Ціко та інших. На думку більшості з них, фонові знання складають основу роботи над текстом художнього твору.

С. Сафарян у своєму дисертаційному дослідженні «Фонові знання, як засіб поглибленого вивчення художнього твору в шкільному курсі зарубіжної літератури» наголошує, що фонові знання мають стати важливим структурним елементом шкільного курсу зарубіжної літератури та ефективним засобом поглибленого, адекватного авторському задуму сприйняття, прочитання літературного тексту та подальшого його аналізу. Вона підкреслює важливість відбору фонового матеріалу та видів навчальної діяльності на підготовчому етапі до уроку зарубіжної літератури як важливого фактору активізації пізнавальної, дослідницько-пошукової та самостійної діяльності учнів. Вчена-методист зазначає, що на уроках зарубіжної літератури мають використовуватися тільки ті фонові знання, які сприяють цілісному вивченню художнього твору, оскільки перевантаження учнів зайвою інформацією призведе до зниження сприйняття та розуміння літературного тексту.

Закладений у художньому творі «потенціал сприйняття» розкривається в процесі його функціонування та сприйняття читачами різних епох. За твердженням О. Потебні, «для кожної епохи, для кожного літературного напрямку і літературно-художнього стилю, для кожного літературного жанру в межах епохи та напрямку характерні свої особливі концепції адресата літературного твору, особливе відчуття і розуміння свого читача» [20, с. 35]. На думку О. Орлової, сприйняття літературного твору – «процес

літературного діалогу між автором і читачем, який об'єднує авторське світосприйняття, закодоване в тексті художнього твору, та читацьке сприйняття, зумовлене аперцепцією, асоціаціями, настановами, спрямоване на розкодування» соціально-історичних умов, життєвих ситуацій, національної культури, культурної епохи, у яку твір було написано, або ж яка знайшла відображення у художньому творі [17, с. 118].

Сучасні концепції літературної освіти спрямовують учителя-словесника на послідовне й цілеспрямоване звернення до фонових знань на уроках зарубіжної літератури, зокрема на різних етапах вивчення художнього твору. Методичні дослідження засвідчують продуктивність визначення рівня фонових знань учнів перед вивченням твору та пропонують декілька підходів, які допоможуть вчителю це зробити:

1. Створення анкет або запитань учням щодо попередніх відомостей про твір, автора, історичний період, місце подій, головних персонажів, тему та інші аспекти, пов'язані з твором. Це допоможе вчителю проаналізувати, які фонові знання у них вже є, та як вони розуміють зміст твору і його актуальність.

2. Проведення дискусій на основі літературного твору; підготовка проблемних питань щодо власного сприйняття та вражень від художнього твору. Це дозволяє вчителю оцінювати, наскільки учні вже ознайомлені з твором та його ключовими аспектами.

3. Постановка завдань, які потребують використання фонових знань на етапі підготовки до читання художнього твору. Наприклад, написання короткого висловлювання щодо теми твору, укладання словника слів або понять, які пов'язані з літературною темою, самостійна постановка запитань до твору перед його прочитанням.

4. Розподіл учнів на групи з метою виконання ними завдань дослідницького характеру, пов'язаних з відтворенням фонових знань, необхідних для подальшого вивчення тієї чи іншої літературної теми. Наприклад, одна група може дослідити історичні події, які вплинули на

автора, а інша – соціальний та культурний контекст твору. Результатом такої роботи має стати захист проведених групових досліджень перед класом.

5. Проведення індивідуальної розмови з учнями, під час якої важливо з'ясувати їхній читацький досвід, наявні попередні знання та інтереси. Це допоможе отримати більш детальну інформацію про їхній рівень фонових знань.

Слід враховувати, що ці методичні прийоми та види навчальної діяльності можна використовувати як окремо, так і в поєднанні один з одним, залежно від вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти та рівня їх літературного розвитку. Така оцінка рівня фонових знань учнів на етапі підготовки до читання художнього твору допоможе вчителю більш ефективно й результативно спланувати та провести урок з урахуванням потреб, смаків, інтересів учнів.

На індивідуальній траєкторії літературної освіти здобувачів освіти наполягає О. Ісаєва. У своїх працях дослідниця розглядає особливості формування читацьких умінь та навичок школярів при вивченні зарубіжної літератури; пропонує систему методів та прийомів, спрямованих на розвиток сталого інтересу здобувачів освіти до книги, підвищення рівня їхньої читацької культури, розширення культурного контексту сприйняття літературного твору. У своїй дисертації «Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури» вчена-методист визначила ключові принципи розвитку читацької діяльності, наголошуючи на необхідності набуття нових знань під час самостійної пізнавальної діяльності та ефективного використання фонових знань у процесі розв'язання навчальних завдань.

На думку Ж. Клименко, у шкільному курсі зарубіжної літератури необхідно вчити учнів помічати вираження національного в художньому творі, застосовувати порівняльний аналіз інокультурного зі своїм, українським [11, с. 54]. Так, використання фонових знань у системі літературної освіти школярів є важливим засобом вивчення інонаціональних

творів, зокрема на етапі визначення національної самобутності тієї чи іншої культури світу.

Слушність такої думки підтверджує І. Ціко. Він наголошує, що в процесі формування етнокультурної компетентності здобувачів освіти важливим елементом є позитивне налаштування, емпатичне ставлення до інокультур. Складниками формування етнокультурної компетентності методист вважає систему фонових знань та вміння оперувати ними під час читання й аналізу інокультурного твору, формування власного емоційно-ціннісного та естетичного ставлення до навколишнього світу з опорою на рідну культуру. На його думку, художній твір для здобувача освіти стає модератором у світ інокультури, знайомство з якою допомагає зрозуміти унікальність та неповторність рідної.

Отже, використання фонових знань у системі літературної освіти школярів є важливою методичною проблемою. У процесі вивчення художнього твору важливо спиратися на попередньо вивчені знання та інформацію з інших галузей знань, що допомагає старшокласникам усвідомити вклад письменників в осягнення внутрішнього світу людини та кола її життєвих проблем. Організована та спланована робота з використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури є запорукою правильних і достатніх літературних знань з тієї чи іншої програмової теми. Тому, на думку більшості сучасних вчених-методистів, реалізація фонових знань на уроці має бути спрямована на розширення й поглиблення знань учнів, а також на коригування неправильних уявлень про літературні явища, факти, поняття та і загалом про навколишній світ.

1.4. Специфіка вивчення фонових знань на уроках зарубіжної літератури в старшій школі

Сучасний етап розвитку методики викладання зарубіжної літератури позначений прагненням підвищити ідейно-виховний рівень сучасного уроку літератури та глибше розкрити його творчий, інтегративний потенціал і націєтворчу функцію. Методична модель сучасного уроку зарубіжної літератури вибудовується на загальнодидактичних і специфічних (суто методичних) принципах навчання, які окреслюють особливості організації освітнього процесу та взаємодії вчителя та учнів. До загальнодидактичних принципів належать принципи науковості, систематичності, індивідуального підходу, міцності й усвідомлення знань, наочності, етнізації, культуровідповідності, гуманізації освіти, в'язку теорії з практикою.

Згідно з принципом науковості шкільний курс зарубіжної літератури має враховувати сучасні досягнення світового літературознавства та інших фундаментальних наук, відомості з яких розглядаються на уроці, а методична діяльність учителя повинна вибудовуватися на науковій концепції. Принцип систематичності полягає в організації системної діяльності як учителя, так і учнів на уроках, зокрема врахування попередньо вивченого або вже відомого матеріалу, вивчення нового матеріалу частинами, від простого до складного, акцент на головних питаннях у чітко продуманій системі уроків. Сутність індивідуального підходу в навчанні зарубіжної літератури розкривається через врахування педагогом особистісних особливостей здобувачів освіти, їхніх читацьких інтересів і творчих здібностей. Цей принцип ефективно реалізується за допомогою постановки індивідуальних завдань для учнів з урахуванням їхніх рис характеру та здібностей.

Важливими складовими принципу міцності й усвідомленості знань є вдумливе і ґрунтовне засвоєння та розуміння літературних явищ, фактів і понять; повнота та цілісне сприйняття художнього твору за рахунок глибокого літературознавчого аналізу. Успішність реалізації цього принципу

залежить від систематичного засвоєння теоретико-літературних понять та переведення їх в активний словниковий запас.

Ключові завдання принципів наочності та зв'язку теорії з практикою полягають у розвитку інтелектуальних здібностей і практичних умінь здобувачів освіти, формуванні абстрактного, образного та творчо-критичного мислення, вихованні їхніх естетичних смаків. Ці принципи реалізуються за допомогою використання на уроках зарубіжної літератури практико-орієнтованих завдань, таблиць, схем, портретів, аудіо- та відеозаписів, проведення дослідницько-пошукової та самостійної роботи.

Важливу роль у викладанні шкільного курсу зарубіжної літератури відіграє дотримання принципів етнізації, гуманізації та культуровідповідності, позаяк функціонал уроку літератури полягає у формуванні національної свідомості та визначенні громадянської позиції, осягненні загальнолюдських і духовних цінностей різних народів світу, вихованні поваги до особистості та толерантного ставлення до інших культур.

Специфіка вивчення зарубіжної літератури в школі полягає у сприйнятті літератури як мистецтва слова. Тому важливим є опанування не тільки історико-літературних знань, а й культури різних народів світу, розуміння життя в усіх його проявах. Такі основи літературної освіти визначають специфічні принципи навчання: історизму, естетизму, емоційності, виходу за межі предмета [25].

Так, принцип історизму визначає послідовне вивчення літературних епох, явищ і фактів, життя та творчості митця в історичному контексті. Цей принцип застосовується протягом всіх років вивчення зарубіжної літератури, оскільки вчитель звертається до нього як під час ознайомлення з біографією автора, так і під час вивчення художнього твору.

Принципи естетизму та емоційності націлюють на вивчення літератури як мистецтва слова, зокрема на розуміння художнього твору в контексті його високої художньої майстерності, його місця і ролі в

національній літературі та культурі; на усвідомлення читацького сприйняття тексту через осягнення емоційної та почуттєвої сфери як автора, літературних героїв, так і самого читача; на виховання кращих людських почуттів.

Принцип виходу за межі предмета спрямований на залучення життєвого досвіду учасників освітнього процесу, додаткових джерел інформації та інноваційних технологій під час вивчення літературних зразків. Також від передбачає важливість встановлення на уроці зарубіжної літератури міжпредметних, міжлітературних і міжмистецьких зв'язків, зокрема залучення фонових знань із психології, філософії, історії, географії, рідної та іноземної мов, мистецтва, а також використання ілюстративного матеріалу, музичних творів, екранізацій на літературній основі.

Наведені нами принципи навчання зарубіжної літератури є базовими в шкільній літературній освіті. На уроці вчитель використовує не один принцип, а застосовує комплекс, проте один із них стає провідним, а інші додатковими.

Основною умовою ефективного вивчення зарубіжної літератури є знання тексту художнього твору. Тому дуже важливо, щоб усі учні прочитали його своєчасно. Процес навчання читання тривалий і складний. Успіх виховання читача залежить від ряду факторів: якості самого твору, методики роботи з текстом і установки на читання.

Перший етап у вивченні художнього твору – підготовка до його сприйняття. На цьому етапі ми розширюємо наявні фонові знання учнів, знайомимо з новими, які є необхідними для адекватного сприйняття твору, опрацьовуємо лексичні значення слів. Під час цього етапу слід обирати доцільні прийоми первинного сприйняття твору. Вивчення нових фонових знань на цьому етапі можливе з використанням таких прийомів, як розповідь учителя, обговорення ситуації, схожої до тієї, яка розкривається у творі. Перегляд фільму дозволить учням систематизувати та пригадати вже наявні фонові знання. При підготовці учнів до сприйняття нового твору слід

використати проблемні питання, відповідь на які учні повинні повідомити маючи вже свій багаж знань [14].

Другий етап – читання твору. Мета цього етапу полягає в цілісному сприйнятті й усвідомленні авторської ідеї твору. Саме на цьому етапі проводиться словникова робота, яка сприяє розширенню фонових знань учнів. Основна проблема, яка часто виникає на цьому етапі, – адекватність сприйняття художнього твору. У методичній науці традиційно вважають, що повноцінність сприймання твору залежить від індивідуальних особливостей учнів. В. Марко зазначає, що у неформованих читачів виникає хибне розуміння твору через сприйняття подій і героїв твору, як реальних. У зв'язку з недостатнім обсягом наявних фонових знань про письменника, історичну епоху, у яку він жив і творив, та літературний твір здобувачі освіти підміняють думку автора своєю [15].

Адекватне сприймання твору полягає в глибинному осмисленні його сутнісних ознак. Найголовнішим чинником адекватного сприйняття твору є фонові знання, які часто є показником не тільки літературного, а й загальнокультурного розвитку особистості. Чим більший в учня мистецький інтерес, тим більш сформовану він має здатність до адекватного сприйняття твору [2].

У процесі читання твору учні старшої школи намагаються віднайти в тексті завуальовані думки автора. Цей процес відбувається протягом усього процесу читання, тому учні крок за кроком збирають низку нових фонових знань. Також важливо підкреслити, спираючись на думку С. Сафарян, що поряд з головним героєм будь-якого твору є його друг або ж певний культурний клас, тому образ головного героя не відкриється повністю доти, поки читач не зрозуміє ставлення героя до його оточення. У зв'язку з цим необхідно застосовувати на уроці культурологічні фонові знання [22].

Наступний етап у вивченні художнього твору – аналіз його змісту та форми. Аналізуючи художній текст, читач має розглядати образ головного героя через образ автора. Так, наприклад, без фонових знань про автора учні

не зможуть повноцінно розкрити образ головного героя. На цьому етапі слід активно застосовувати проблемні питання, які допоможуть учням встановити причинно-наслідкові зв'язки. Мета запитань полягає у тому, щоб допомогти учням краще зрозуміти епізоди твору, усвідомити авторський задум. Пошук відповідей на поставлені запитання веде до розкриття ідейно-художнього змісту твору.

Заключний етап у вивченні художнього твору полягає в поглибленні, узагальненні та систематизації вивченого матеріалу. На цьому етапі також є важливим застосування фонових знань. Наприклад, зіставлення сюжету твору з реальними подіями, які були покладені в основу сюжету, або роздуми про жанр твору. На цьому етапі також є важливим самостійне формулювання здобувачем освіти власного естетичного судження про твір, визначення його місця та ролі в розвитку літератури.

З огляду на вищезазначене, поглиблене засвоєння художнього твору відбувається у процесі другого читання під час аналізу. Без перечитування не можна збагнути всю глибину художнього твору. Тому на уроці зарубіжної літератури вчителю важливо звертати увагу на такі моменти:

- по-перше, на глибину аналізу, тобто аналітична діяльність старшокласників має бути цілісною й повноцінною. На старшому ступені навчання учні розуміють більш складні концепції, здатні самостійно визначити символіку твору та художні прийоми, які були використані у творі. Вчителю слід підготувати завдання, які стимулюватимуть старшокласників до детальнішого аналізу та розуміння літературного твору;

- по-друге, слід звернути увагу на контекстуалізацію. Фонові знання на уроках зарубіжної літератури в старшій ланці включають в себе більший контекст. Вивчення фонових знань дозволяє учням краще розуміти мотиви, цінності, теми та символи, що використовуються у творах, і визначити їхнє місце в історичному розвитку та культурному контексті. Старшокласники мають звернути увагу на історичні, культурні, соціальні чинники, так як вони вплинули на формування світогляду автора та на написання твору. Вчителю

слід порекомендувати додаткову літературу, яка допоможе краще зрозуміти текст;

– по-третє, важливим моментом пі час вивчення інонаціонального твору є його порівняння з рідною літературою. Порівняльний аналіз сприяє кращому розумінню спільних тем, проблем, мотивів, образів, а також віднаходженню культурних і стилістичних відмінностей. Вивчення фонових знань на уроках зарубіжної літератури сприяє розширенню меж навчання, оскільки воно включає взаємодію з іншими предметами, такими як історія, географія, мистецтво та інші. Це дозволяє учням розуміти зв'язки між різними галузями знань і розглядати літературу як важливий компонент культурної спадщини;

– по-четверте, слід звертатися до самостійної пізнавальної діяльності. Старшокласники можуть проявляти власний інтерес у проведенні дослідницько-пошукової роботи на літературній основі. Проте з метою залучення здобувачів освіти до дослідницької діяльності вчителів слід практикувати проведення індивідуальних або ж групових проєктів, під час яких учні матимуть змогу показати свій рівень літературного розвитку;

– по-п'яте, уроки зарубіжної літератури позитивно впливають на розвиток критичного мислення старшокласників. Тому необхідно використовувати завдання, які стимулюватимуть учнів на висловлення власних думок, критичне осмислення й оцінювання дій і вчинків персонажів. Позаяк на уроках зарубіжної літератури вивчаються твори інонаціональних літератур і культур, важливо формувати міжкультурну компетентність здобувачів освіти на основі занурення в інші культури, традиції, звичаї, розуміння різних менталітетів та осягнення світу з інших перспектив.

Отже, вивчення художнього тексту неможливе без використання фонових знань. Ці знання допомагають учням самостійно встановлювати аналогії, розуміти підтекст твору, задум автора, сприяють розвитку міжпредметних зв'язків і розширенню культурного горизонту учнів.

Висновки до 1 розділу

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дає можливість зробити висновок, що фонові знання – знання, що мають культурно-інформаційний характер, є доступними автору та читачу. Термін «фонові знання» є досить новим у методиці, та недостатньо дослідженим.

У методичній науці прийнято поділяти фонові знання на три групи: історико-культурологічні, біографічні та теоретико-літературні знання. Доцільність використання фонових знань на певному етапі уроку зарубіжної літератури визначає вчитель. При цьому він орієнтується на психолого-педагогічні умови, вікові й індивідуальні особливості сприйняття та засвоєння фонових знань старшокласниками.

Аналізуючи теоретичні підвалини використання фонових знань у шкільному курсі зарубіжної літератури, можемо зробити висновок про те, що фонові знання сприяють більш глибокому розумінню літературних явищ, фактів і художніх творів, розвитку критичного мислення та творчості учнів, а також стимулюють їхній інтерес до літератури та культурної спадщини різних народів світу. Такий підхід допомагає формувати ширший культурний діапазон учнів і дозволяє їм бачити зв'язки між літературою та реальним життям, що розширює їхні творчі та аналітичні навички. Важливо, щоб використання фонових знань було інтегроване в усі етапи вивчення літературних творів. Учителі повинні створювати стимулюючу та підтримуючу атмосферу, де учні можуть ділитися своїми знаннями, ставити питання й самостійно шукати відповідей на них, розширювати розуміння художнього твору через діалог з учителем та один з одним.

Водночас важливо пам'ятати, що головний акцент уваги на уроці зарубіжної літератури – художній твір, а фонові знання сприяють кращому розумінню авторського задуму й ідейно-тематичного змісту твору.

Розділ 2. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПОРУШЕНОЇ ПРОБЛЕМИ

2.1. Місце та роль творчого доробку М. Зузака в сучасній літературній освіті школярів

Маркус Френк Зузак (англ. Markus Zusak) – австралійський поет, який підкорив не лише Європу, а й цілий світ. Його бестселер «Крадійка книжок» (The Book Thief) є всесвітньо відомим. Народився Зузак 23 червня 1975 році в Сідней, Австралія. Його батьки емігранти з Німеччини та Австрії. Перші роки життя в Австралії для його батьків виявились складними, оскільки вони не володіли англійською мовою. Але бажання кращого життя дітям, прискорило процес опанування мови. Діяльність поета розпочав у віці шістнадцяти років. Маркус став одним з наймолодших поетів Австралії. На письменницькій ниві Маркус написав шість романів. Його твори переведено сорока мовами. Його перший роман «The Underdog», історія про Камерона Вульфа, яка започаткувала серію романів про братів Вульфів. Романи про братів Вульфів здобули популярність одночасно в Австралії та США.. Другий та третій романи Зузака здобули численні нагороди, серед них Квінслендська премія за художню книгу «Коли собаки плачуть» (When Dogs Cry). Книга «Боротьба з Рубеном Вульфом» (Fighting Ruben Wolfe) була відзначена як найкраща книга Американської бібліотечної асоціації молоді (the American Library Association Best Book for Young Adults). Ця книга розповідає про братів Вульфів, які займалися нелегальними боями, щоб заробити собі на життя. Одним з відомих та визначних подій став вихід роману 2002 р. «Я - посланник» (The Messenger). Книга отримала шість нагород та на її основі була написана п'єса. Головний герой Ед Кеннеді, за щасливим збігом обставин, запобіг пограбуванню банку, потім він зробив ще декілька вчинків, які повністю змінили його свідомість [28]. Ми дослідили, що

Маркус Зузак здобув ступінь бакалавра з історії та англійської філології. Саме англійська філологія та література надихнули майбутнього поета спробувати свої сили у написанні власного твору. В одному з інтерв'ю Зузак зазначив, що після прочитання творів Ернеста Хемінгуея, він мав ідеї для написання власних.

Зазначимо, що після виходу книги «Крадійка книжок»(2005) Зузак здобув всесвітню славу. Однак, як зазначає сам автор, він не очікував такого результату, поет думав, що книгу ніхто читати не буде, а отже її можна написати як заманеться. Майже рік роман займав місце у списку найкращих бестселерів («The New York Times Best Seller list»). Вже у 2013 році за мотивами книги було знято фільм, який пізніше був номінований на премію Оскар. В 2014 р. Зузак отримав премію Маргарита Едвардса. У 2018 р. Маркус Зузак випустив ще один роман, якому він присвятив понад 15 років, «Глиняний міст» (Bridge of Clay), взагалі задум цього роману з'явився ще задовго до його написання. Цей роман є складним, він вмістив в себе багатий на ідіоми австралійський епос, це зрілий твір Зузака, який варто прочитати кожному, щоб краще зрозуміти письменника.

На відміну від свої колег-ровесників Зузак не захоплюється героями, які борються з невідомими істотами, чудовиськами, які відкривають містичні таємниці. Здебільшого у своїх творах поет розповідає про життя звичайних людей, які потрапляють у тяжкі життєві ситуації. У своїх романах він проповідує моральні цінності. Поет зазначив, що процес написання книги є надзвичайно важким, у нього завжди виникають сумніви щодо нового твору, коли він отримує схвальні відгуки, це підштовхує його писати далі [9].

Маркус Зузак проживає у Сідней разом з сім'єю. Активно веде блог в соціальних мережах.

Стиль письма Зурака часто поєднує в собі поетичну мову, яскраві описи та унікальні техніки оповіді. Його історії досліджують теми кохання, втрати, стійкості та сили слів, які впливають на наше життя. Твори Маркуса

Зузака зібрали вірну базу шанувальників і справили значний вплив на читачів у всьому світі. Він має чітку манеру складання речень і використання мови, яка викликає у читачів яскраві образи та емоції. Його прозу часто описують як багато описову, з великою увагою до деталей.

Зузак також використовує унікальні наративні техніки у своїх творах. У «Крадійці книг», наприклад, історія розповідається Смертю, що дає інший погляд на події Другої світової війни. Такий вибір оповіді додає в історію елемент рефлексії та самоаналізу, оскільки Смерть споглядає природу людства та силу оповідання. Теми кохання, втрати та стійкості постійно повторюються у творах Зузака. У «Крадійці книг» любов і дружба досліджуються на тлі війни, підкреслюючи міцність людських зв'язків навіть у найтемніші часи. Втрата та горе також є центральними темами, оскільки герої борються з болем втрати близьких і керують процесом зцілення. Зузак часто заглиблюється в силу слова та оповідання. Його герої знаходять розраду та силу в книгах, а мова стає трансформуючою силою, яка допомагає їм долати виклики. Досліджуючи письмове слово, Зузак наголошує на важливості літератури для охоплення суті людського досвіду та зв'язку людей у часі та місці. Крім того, роботи Зузака часто торкаються ширших тем, таких як здатність людини як до добра, так і до зла, вплив історичних подій на людину та стійкість людського духу перед обличчям лиха.

Загалом стиль письма Маркуса Зузака поєднує прекрасну прозу, унікальні техніки оповіді та дослідження глибоких тем. Його твори резонують із читачами завдяки їхній емоційній глибині, спонукаючи до роздумів оповіданням і тому, як вони вшановують силу слова та людських зв'язків.

Отже, Маркус Зузак є всесвітньо відомим поетом Австралії. Його романи є актуальними як для підлітків так і для дорослих, деякі романи стають поштовхом для роздумів та переосмислення історії. Він є одним з авторів, хто підняв питання нацизму в літературі.

Творчість Маркуса Зузака важко віднести до одного із літературних напрямів. Маркус Зузак неоднозначно пов'язаний з постмодернізмом. Хоча Маркус Зузак може використовувати деякі постмодерністські елементи у своїх творах, важливо відзначити, що він не є типовим представником цього напрямку. Його творчість поєднує як класичні, так і експериментальні аспекти, створюючи унікальні та цікаві романи.

Хоча твори Маркуса Зузака, включно з «Крадійкою книг», можуть не вписуватися в традиційну постмодерністську літературу, вони демонструють певні характеристики, пов'язані з постмодерністським рухом. Постмодернізм часто кидає виклик усталеним нормам і умовностям, стираючи межі між жанрами та граючи з наративними структурами.

У «Крадійці книг» Зузак використовує нестандартного оповідача, Смерть, яка пропонує унікальний погляд на події історії. Цей наративний вибір відображає постмодерну тенденцію ставити під сумнів авторитет і надійність традиційних оповідачів. Крім того, роман містить елементи інтертекстуальності, оскільки він містить уривки з різних книг у межах основної розповіді, що можна розглядати як саморефлексивний коментар щодо сили оповідання.

Крім того, використання Зузаком фрагментованого оповідання та нелінійної структури оповіді в «Крадійці книг» узгоджується з постмодерністськими тенденціями. Історія складається з коротких розділів і епізодичних проблисків у житті головної героїні, Лізель Мемінгер, створюючи мозаїчну структуру, яка кидає виклик традиційній лінійній оповіді.

Хоча постмодернізм часто наголошує на іронії, пародії та метафантастиці, ці елементи не так помітні у творах Зузака. Натомість він зосереджується на темах стійкості, людяності та силі слова, які досліджуються через досвід його героїв у контексті Другої світової війни.

Важливо зазначити, що літературні течії та класифікації не є жорсткими категоріями, і багато авторів включають у свої твори елементи

різних стилів і підходів. Твори Маркуса Зузака можна розглядати як суміш традиційного оповідання та деяких аспектів постмодернізму, результатом чого є унікальний та спонукаючий до роздумів стиль оповіді.

Загалом, хоча роботи Маркуса Зузака, можливо, не повністю втілюють постмодернізм у його найчистішій формі, вони демонструють певні постмодерні риси, зокрема з точки зору наративних експериментів і виклику традиційним конвенціям оповідання.

Отже, творчість Маркуса Зузака посідає чільне місце в сучасній літературній освіті школярів. Його твори піднімають важливі для сучасності питання. А головні герої стають прикладом нескореності та протистояння системі, які підкорює та ламає більшість.

2.2. Проблемно-тематичний аналіз роману «Крадійка книжок» М. Зузака

Події в романі «Крадійка книжок» М. Зузака відбуваються в період Другої світової війни, цей роман висвітлює багато важливих тем та проблем з якими зіштовхнулись герої. Однією з головних проблем, з якими зустрілися головні герої це ідеологія фашизму, яка понівечила безліч невинних душ, навіть тих, хто підтримував до останнього подиху. Однією з прихильниць режиму була пані Ділдер «пані Ділдер продає з-під прилавка деякі важкодоступні товари і жертвує гроші нацистській партії», «якщо ви зайдете до крамниці і забудете сказати «heil Hitler», то пані Ділдер нічого вам не продасть» [8, с. 40]. З десяти років німецька влада залучала дітей до «Гітлер'югенду», «найперше, на що там звертали увагу, - це правильне виконання привітання «heil Hitler»» [8, с. 32], також там навчали марширувати, робити перев'язки... Підтримка влади була колосальною «у 1933 році близько дев'яноста відсотків німців рішуче підтримали Адольфа Гітлера» [8, с. 49]. Святкування дня народження Гітлера у Молькінгу проходило грандіозно. Парад, марш, музика та багаття, поживою для вогню

стали книги. Ідеологія фашизму призводила до сварок у родині, наприклад старші діти Губерманнів були прихильниками режиму, в той час як Роза та Ганс протистояли. Ідеологія фашизму двічі відібрала в головної героїні Лізелі найдорожчих їй людей – батьків. Рідні батьки змушені були віддати дітей у німецьку сім'ю для їх спасіння, батько-комуніст, мама-дружина комуніста становили неабияку небезпеку для влади. Прийомні батьки були вбиті під час одного з бомбардувань Молькінгу.

Однією з проблем, на яку звернув автор роману це Голокост. Це політика німецького нацистського режиму Німеччини, яка спрямована на систематичне, державне переслідування та вбивство євреїв.

На прикладі Макса та його сім'ї автор розповідає яким чином це відбувалось. Євреїв у Німеччині «утискали, усі витирали об них ноги» [8, с. 147], значну кількість єврейських будинків було розтрощено та пограбовано. «Стражденні євреї – я тримаю їхні душі на колінах, і ми сидимо на даху поблизу димарів, що парують» [8, с. 238], саме так Смерть висловлюється про політику правлячої партії. «Мені відправляли їх без ліку. Хвилина за хвилиною. Душ за душею» [8, с. 269]. Освенцім та Маутгаузен – вирок для євреїв. Саме в тих містах Смерть забирала євреїв до себе на хмаринку. У Молькінгу декілька разів проходив парад євреїв, яких вели в Дахау. Лізелі та Руді Штайнер навмисне порозсипали крайці хліба, щоб ці змучені люди могли скуштувати хоча б щось «його кістлява рука сягнула до землі, вхопила окраєць» [8, с. 335]. Макс Ванденбург всім своїм серцем ненавидів політику Гітлера та і його самого. В підвалі родини Губерманн він влаштував умовний двобій з фюрером «у синьому кутку, чемпіон світу, арійський шедевр – фюрер. А в червоному кутку – єврей, щуропикий претендент Макс Ванденбург» [8, с. 194].

Однією з важливих тем та проблем є тема книг в житті людини. Саме книга рятує Лізелі від Смерті під час бомбардування Небесної вулиці, книга краще знайомить головну героїню з Ільзою Герман. «Загалом у неї було чотирнадцять книжок, та вона вважала, що здебільшого її історію створили

десять книжок. Із тих десяти шість вона вкрала, одна з'явилася на кухонному столі, дві про неї написав схований єврей, а ще одну приніс лагідний, зодягнений у жовте вечір» [8, с. 24]. Перша крадіжка книжки відбулась 13 січня 1939 року, а наступна вже через 463 дні, 20 квітня 1940 року. Святий Ніклаус подарував Лізель дві книжки «Собака на ім'я Фауст» та «Маяк». Одна з книжок, яка вразила Лізель стала «Знизування плечима». Книжки заспокоювали маленьку крадійку під час нічних кошмарів. «Носій снів» є однією з тих книг, яку поцупила Лізель в бібліотеці мера. Ця книга асоціювалась з Максом Ванденбургом.

«Вирішивши написати свою історію, вона дивуватиметься, коли саме книжки і слова не просто почали мати якесь значення, а стали для неї всім» [8, с. 24]. Книга рятує єврея Макса. Ганс Губерманн відправив Максowi «Mein Kampf» з ключем від будинку. Щоб було якнайменше підозр Макс в потязі читав саме цю книгу. Знаковим моментом є те, що книги рятують від смерті єврея Макса, адже під час тяжкої хвороби Лізель весь час читала йому їх, для нього це краще подіяло ніж будь які ліки. Книги сприяють духовному розвитку героїв, і переносять їх у світ, де немає проблем. Книга стає символом нескореності, адже одним із протестних моментів проти нацизму було зафарбування книги «Майн Кампф» та створення абсолютно нової на її тлі .

Пізніше Макс напише для Лізель дві книги. Перша – «Навислий чоловік», друга – «Струшувачка слів». Ще однією важливою книжкою для Крадійки стала книга подарована Ільзою Герман . Вона подарувала, щоб Лізель написала свою власну книгу, адже дівчинка мала хист до цього. Лізель вправно володіла словом, дівчинка проводила багато часу в підвалі, пишучи свою історію «Лізель торкнулася олівцем першої сторінки. Посередині вона написала: «Крадійка книжок» коротенька історія, написана Лізель Мемінгер» [8, с. 396]. Книжка, яку написала Лізель мала десять частин, кожна з частин розповідала про історії, які вплинули на неї. Під час бомбардувань у підвалі Лізель вголос читала для всіх. Це читання знімало напругу серед

перебуваючих там. Пізніше пані Гольцапфель прийде, до Лізель з проханням, щоб дівчинка щосереді читала їй за окрему плату(каву). Нестримне бажання читати книги змусило Лізель красти книги. Першу вона вкрала на кладовищі, під час похоронної процесії її брата, другу у вогню під час святкування дня народження фюрера, а потім вона частенько лазила у віконну раму бібліотеки мера міста, адже його дружина володіла знатною бібліотекою.

М. Зузак у творі піднімає тему родини та любові. Автор описує поняття любові та сім'ї, які зароджуються та розвиваються в умовах війни. Наприклад, головна героїня твору Лізель в умовах війни знаходить свою нову сім'ю. У неї зароджуються почуття до єврея Макса, також вона має теплі відносини з сусідським хлопчиком Руді. Ці люди і почуття приходять на допомогу Лізель, коли Смерть грає з нею в злий жарт.

Війна руйнує невинність і дитинство головної героїні Лізель та інших дітей, що зображені в романі. Вони стикаються з насильством, страхом та втратами, що прискорює їхнє дорослішання і змушує зіткнутися з жорстокою реальністю війни.

Роман "Крадійка книжок" також відображає значення людського єднання та співчуття в умовах війни. Багато персонажів, хоча й стикаються з жорстокістю та небезпекою, знаходять способи допомогти один одному та проявляють акт доброти. Наприклад, Роза приходять на допомогу до пані Гольцапфель, коли та втратила одного з синів десь під Сталінградом.

Однією з важливих тем до якої звертається автор є тема протистояння життя та Смерті. Вся розповідь роману ведеться саме від імені Смерті. Недаремно М. Зузак використав Смерть як оповідача твору, адже незліченну кількість душ в творі забрала з собою. Тема смерті подається не як щось надто трагічне, а як те, що душі повертаються у те місце, де їм спокійно. Смерть у творі виступає як створіння, має серце і душу, але з невеликою відмінністю: «Я зовсім не страшний. Я зовсім не злий. Я – підсумок» [крад, с. 9]. Роман Маркуса Зузака описує Смерть як живе створіння, яке схоже на людину. Вона має людське обличчя, і, якщо потрібно дізнатися, що таке

Смерть, варто лише заглянути в глибину своєї душі: «Я не ношу серп чи косу. Чорний балахон з каптуром я надягаю лише тоді, коли холодно. І моє обличчя не має тих черепоподібних рис, які вам так подобається на мене чіпляти. Хочете знати, який мій справжній вигляд? Я вам підкажу. Пошукайте собі дзеркало...» [8, с. 237].

2.3. Образи «маленьких людей» в умовах фашистської системи

У романі Маркус Зузак показав читачам «маленьких людей», що опинилися в умовах фашистської системи. Хтось підкорявся цій системі, а комусь вона була нестерпна, проте йти проти системи відкрито люди не могли. М. Зузак піднімає дуже важливу тему у романі. Він показує читачам, що німецький народ не був прихильником фашистської системи, що цьому народу також довелося пройти це складне випробування. І він описує як маленькі люди потерпали від насильства, як їх силоміць змушували підкорятись системі, забирали в армію, вони виживали з останніх сил та все ж таки у людей визрівав протест проти такого насильства.

Лізель Мемінгер – головна героїня роману. Дівчинка в якій система забрала все. Головна героїня роману Лізель Мемінгер, дев'ятирічна дівчинка, її прототипом є мама Маркуса Зузака. Автор показує як Лізель дорослішає з розвитком сюжету. Взагалі у неї була складна доля, ми дізнаємось, що її батько, невідомим чином пов'язаний з комуністами, пропав безвісті, а мати змушена віддати дітей в прийомну сім'ю, рятуючи їх від переслідування нацистами. Дорогою до Молькінгу брат Лізель Вернер помирає на очах матері і сестри. У новій родині її зустрічають не надто привітно, проте новий батько полюбив дівчинку одразу.

Лізель відрізнялась від інших: «Коли вона прибула, на її руках іще виднілися сліди від укусів снігу, а з пальців іще не стерлася замерзла кров. Вона вся здавалася якоюсь недогодованою. Дротяні ноги. Руки, як вішаки для пальта. Це їй далось нелегко, але коли таки далось, то вийшла якась

зголодніла усмішка. Кольором її волосся майже не відрізнялося від білявого німецького сорту, але в неї були небезпечні очі. Темно-карі.» [8, с. 28]. Ще з перших рядків роману автор спонукає читачів до підтримки Лізель та викликає теплі почуття та емоції. Від початку роману ми можемо простежити етапи становлення дівчинки. Вона поступово стає сміливою та завзятою. У ній присутні наполегливість та відданість, чуйність та доброта. У Лізель завжди присутня людяність, вона хоче допомогти полоненим, кидає їм їжу. Вона стає одержимою від книг. Дівчинка відкрито призирає та ненавидить Гітлера, вона впевнена, що це він знищив її сім'ю. Події 1939-1945 наклали великий відбиток на подальше її життя. В кінці роману автор зобразив зустріч уже дорослої жінки, яка проживає у Сідней, зі Смертю. «Вона померла в передмісті Сіднея. У будинку під номером 45 — той самий номер, що й у бомбосховища Фідлерів, — і небо було найкращого післяполудневого блакитного кольору. Як і татова, її душа піднялася мені назустріч.» [8, с. 407].

На прикладі сім'ї Губерманів Зузак показав негативне ставлення до фашистської системи. Сім'я Губерманів складалася з Рози і Ганса, вони є прийомними батьками Лізель. Вони мали двох старших дітей, які жили окремо, Ганс-молодший та Труді, вони були прибічниками фашистської системи.

Ганс Губерман – неймовірної душі чоловік, у нього присутні риси, які вселили почуття впевненості та довіри, внутрішнього спокою у Лізель. «Лізель помітила, які в її прийомного тата незвичні очі. Вони були зроблені з доброти і срібла. М'якого срібла, що плавиться. Побачивши його очі, Лізель зрозуміла, що Ганс Губерманн має неабияку цінність» [8, с. 28]. Ганса дівчинка буде називати татом з любов'ю, бо саме він рятує дитину від нічних кошмарів про померлого брата. Кожна проведена ним тривожна ніч на стільці біля ліжка Лізель зближує їх, і тому дівчинка починає довіряти прийомному батькові й знає, що він не покине її, заспокоїть, не залишить один на один зі своїми страхами. В суспільному житті Ганс не підтримує

Гітлера «Залишається десять відсотків тих, хто його не підтримав. Ганс Губерманн належав до них» [8, с.49]. Певні прояви підтримки фюрера начебто є, але це лише для того, щоб врятувати себе та свою сім'ю. Через свої погляди Ганс навіть посварився з Гансом-молодшим, адже той був нацистом та звинувачував батька в стражданні народу. Ганса Губерманна називають єврейським маляром, через те що той фарбує будинки євреям. У тексті М. Зузака постійними супутниками Ганса Губерманна є акордеон і фарби. Працюючи з барвами, він був «майстром своєї справи» [8, с. 271]: умів їх змішувати. Ганс має добру душу, він відкриває нові грані Лізель, займається її самоосвітою, хоча люди й не вважали його надто розумним чоловіком. Ганс рятує Макса від переслідувань при цьому, ставлячи своє життя та життя своєї родини під небезпеку. Немаючи достатньо коштів він дістав Лізель подарунок на святого Ніклауса, обміняв свої цигарки на дві книжки. Він намагається допомагати людям, на початку бомбардувань фарбує вікна місцевим жителям, допомагає впавшому єврею, який проходив Молькінгом разом з рештою своїх товаришів по табору. За це його жорстоко побили нацистські гвардійці. Його призвали до німецької армії і він виконує свій обов'язок гасити пожежу в бомбардованих містах, рятувати людей, які вижили. Після поранення він повертається додому, де врешті-решт гине під час вибуху. Зі слів Смерті Ганс був готовий до цього «Гансова душа сиділа. Зустрічала мене. Так роблять – найкращі душі» [8, с. 401].

Роза Губерманн – нова матір Лізель, дружина Ганса. «Вона мала п'ять футів і один дюйм зросту, а своє туге, каштанове з сивими пасмами волосся збирала в пучок» [8, с. 28]. Ця жінка завжди має свою точку зору та висловлює її незалежно від ситуації та людей у якій вона перебуває. Роза часто вживає лайливі слова, але всі до цього звикли, без них їй важко уявити. Вона щиро любить дівчину, але по-своєму як може. Це добра героїня, яка піклується про чоловіка, Лізель, Макса, але при цьому вона робить їм безглузді та беззмістовні зауваження. Однією із рис Рози було те, що вона намагалася завжди давати раду у складних ситуаціях. Роза самовпевнена

жінка, яку неможливо переконати. Вона знає коли потрібно тримати язика за зубами. Роза передала Лізель написану Максом книгу. «Він сказав віддати її тобі, коли ти будеш готова. Я думаю, що ти завжди була готова, Лізель» [8, с. 337]. Роза є протилежністю Ганса, проте у їхній сім'ї панує кохання та злагода. Як і чоловік вона є противником нацистської системи. Роза займалась пранням речей заможних людей Молькінга. Саме з нею Лізель вперше прийшла до будинку мера та познайомилась з його дружиною Ільзою. М. Зузак наділив Розу всіма якостями, які якнайкраще її розкривають у романі. На початку роману може здатись, що Роза досить негативний персонаж, який не в змозі проявити любов до дівчинки. Вона здатна лише висловлювати своє обурення та невдоволення. Але потім в середині роману автор розкриває жінку зовсім з іншої сторони. Виявляється, що Роза вміє турбуватись про когось. Щемливим моментом став епізод, коли Роза прийшла в школу до Лізель, щоб повідомити, що Макс прийшов до тями. На нашу думку, саме в даному епізоді автор якнайкраще відкрив Розу. Адже вона проявляла безліч позитивних емоцій. Але в той же час, щоб ніхто нічого не запідозрив поводити себе з Лізель як завжди. Вона гине разом з Гансом під час бомбардування Молькінга. Смерть про Розу «Щоб ви не думали, в цієї жінки було серце. Більше ніж ви можете собі уявити. Там крилось багато всього, складеного на прихованих полицях...»[8, с. 401].

Руді – сусідський хлопчисько, був однією із шести дітей родини Штайнерів. «Він був на вісім місяців старший за Лізель, у нього були худі ноги, гострі зуби, витрішкуваті блакитні очі і волосся лимонного кольору» [8, с. 38]. Цей кмітливий хлопчина захоплювався бігом та мріяв бути схожим на спортсмена Джессі Оуенса. Брав участь у забігах, навіть виграла деякі з них. Руді це людина, яка завжди перебуває біля Лізель, ще з дитячих років вони грали разом у футбол, чекав доки дівчинка залізе в бібліотеку бургомістра, саме йому була відкрита таємниця про перебування Макса у родині Губерманів, він врятував книгу Лізель у крижаній річці. Його завітна мрія була отримати поцілунок від головної героїні. Руді мав русяве волосся, влада

намагалася зробити з нього жорстокого арійця, який віддано служитиме німецькій владі, але його чуйне, добре серце протестувало проти цього. Разом з Лізель перебували в банді Анді Шмайкля, займалися крадіємством яблук, щоб хоч якось заповнити свої голодні животи. Виходили разом на вулицю, коли євреї проходили містом та залишали їм крихти хліба. Руді Штайнер, як і всі його однолітки, брав участь в молодіжній організації «Гітлерг'юнд». За свою спритність хлопця було обрано до елітної школи, яка готувала «елітний клас німецьких громадян в ім'я фюрера...» [8, с. 312]. Пізніше, його батько Алекс Штайнер, шкодуватиме, що не відпустив сина до тієї школи. Можливо, Руді залишився живим. Його життя закінчилось трагічно: він загинув у той самий день, що і родина Лізель під час бомбардування Небесної вулиці. Слова Смерті про Руді «забрати такого хлопчика, як Руді, це просто грабунок» [8, с. 187]. Навіть Смерть розчулилася, коли прийшла забрати його душу. «Я обережно ніс його розтщеними вулицями, в одному оці мені бриніли солоні сльози, а серце було важким і смертельним. На мить я зазирнув у його душу і побачив вимазаного чорним вугіллям хлопця, що перетинав уявну фінішну пряму і вигукував ім'я Джессі Овенса. Я побачив, як він до пояса занурився в крижану воду і гнався за книжкою. А ще я побачив хлопця, що лежав на ліжку і уявляв, який на смак той поцілунок його чарівної сусідки. Він робив щось зі мною, той хлопець. Він наступає на моє серце. Він примушує мене плакати» [8, с. 400].

Макс Ванденбург, єврей-втікач, син друга Ганса Губермана, який колись врятував йому життя. Знайомство з Максом в романі звучить як знайомство з борцем. І це дійсно так, мабуть, ця людина якнайбільше боролася та протистояла тогочасній владі Німеччини. «Ліворуч, а може, праворуч, а може, й навіть прямо, ви побачите маленьку чорну кімнату. В ній сидить єврей. Він – покидьок. Він помирає з голоду. Він боїться» [8, с. 107]. Щоб врятуватися від смерті він звернувся до людини, якої ніколи в житті не знав. Проте він знав одне, що цією людиною був Ганс Губерманн.

Батька Макс втратив на війні, виховували його мама та дядько. Коли влада почала утискати євреїв він два роки переховувався у комірці. Вперше на Небесній вулиці Макс з'явився, коли йому було двадцять чотири роки. Він переховувався від нацистської влади в підвалі Губерманів. У нього незвичне поєднання зовнішньої краси та духовної теплоти. Він мав добрі карі очі. Він став одним з найкращих друзів Лізель. Разом вони проводили багато часу у підвалі, Лізель детально намагалася описати, що відбувається надворі, яка погода, розповідала про пригоди з Руді. Дівчинка влаштувала єврею свято в підвалі, принесла трохи снігу, і влаштувала справжнісіньку зиму.

Хвороба Макса неабияк засмутила Лізель та змусила переживати за нього, кожного дня вона дарувала йому подарунки та розповідала про все. Макс навіть подарував дівчинці книгу, яку створив самотужки. Він став духовно близьким для головної героїні, їхній зв'язок залишається на все життя нерозривним. Макс і Лізель разом проживали свої нічні кошмари. Пізніше, щоб не завдати проблем родині Губерманн Макс пішов від них вночі. Навіть не попрощавшись з дівчинкою. Внаслідок нерозумної, жорстокої влади нацистів Макса було відправлено в концтабір неподалік Мюнхена. Під час одного із проходжень євреїв Молькінгом Лізель впізнала його «гілочки волосся, трясовинні очі, борода осунула його обличчя, а рот здригався» [8, с. 384]. Після війни «у жовтні 1945 року, до крамниці зайшов чоловік з трясовинними очима, волоссям, що скидалося на пір'я, і чисто виголеним обличчям» » [8, с.410], то був Макс та довгоочікувана зустріч з Крадійкою книжок.

Паула Мемінгер – про неї у романі звучить доволі мало інформації. Це рідна мати Лізель, вона також постраждала від жорстокої влади Гітлера. Її чоловік був комуністом за це її сім'ю переслідувала влада, саме через це вона змушена була віддати своїх дітей іншій сім'ї.

Ще одним важливим героєм була Ільза Герман, вона дружина бургомистра, розумна, освічена жінка. Яка в глибині своєї душа протистояла тій системі на чолі якої був і її чоловік. Вона з теплотою відносила до

Лізель, дозволила їй приходити в гості, щоб читати книги в бібліотеці «книжки були скрізь!» [8, с. 104], «сама вона познайомила Лізель з бібліотекою і вперше відкрила їй – в буквальному сенсі – вікно можливостей» [8, с. 352]. Сама Ільза бачила як Крадійка книжок поцупила книгу з великого багаття на площі Молькінга. Навіть після сварки з Лізель, вона все одно чекала на дівчинку, приготувала їй печиво та молоко. Але з цього образу ми можемо дійти висновку, що все таки у фашистській системі були добрі люди, які опинились там за збігом обставин. Сама подарована Ільзою книга врятувала дівчинку від загибелі. Після смерті Губерманнів Ільза забрала Лізель жити до себе.

Пані Гольцапфель – сусідка головної героїні Лізель Мемінгер та родини Губерманн. Пані Гольцапфель описується як старенька жінка з тонким, роздратованим голосом та суворим виразом обличчя. Її зовнішній вигляд будить певну загадковість та непередбачуваність серед людей у її оточенні. Вона постійно носить плащ, навіть у спекотний день, що додатково підкреслює її індивідуальність та незвичайність. Пані Гольцапфель також відома своїми строгими правилами щодо відносин з людьми. Вона не терпить неповаги та надмірної комунікабельності, іноді може бути дещо грубою чи образливою. Проте, пізніше у романі, вона розкривається як людина з великим серцем та цінними моральними принципами. Має двох синів, один з яких загинув під Сталінградом, а інший – не зміг жити в нових суспільних реаліях та покінчив життя самогубством після повернення додому з-під Сталінграду. Пані Гольцапфель є також важливим каталізатором для розвитку головної героїні. Вона стає наставницею для Лізель у книжкових справах, навчаючи її про сили слова та значення книжок. Через спілкування з нею, Лізель розуміє своє покликання як крадійка книжок та розвивається як особистість.

У сукупності, Пані Гольцапфель є особливим персонажем, який забирає читача у світ таємниць, липких нагадувань про пройдений час та важливості любові до літератури.

Пфіфукус – стариган, «хирлявий. Біле волосся. Чорний дощовик, бурі штани, розлізлі черевики і язик – та ще й неабиякий» [8, с. 41]. Ніхто не знав справжнє ім'я цього чоловіка, увесь час цей чолов'яга любляв свистіти. Міг навіть насвистати пісню. Найкращим його заняттям стала лайка. В романі виступає негативним героєм.

Отже, кожен герой зазнав значного впливу фашистської влади, але всі вони в душі протестували цій системі. Ці люди за свої вчинки, думки повинні жити краще, адже всі вони надзвичайно світлі. Більшість з них були приречені на смерть.

Висновки до розділу 2

Маркус Зузак є всесвітньовідомим автором бестселеру «Крадійка книжок». Творчість М. Зузака можемо віднести до літератури постмодернізму. Оскільки його роман «Крадійка книжок» має риси і цього напрямку. Цей роман є програмовим твором у шкільному курсі зарубіжна література в 11 класі. У своєму романі М. Зузак піднімає безліч важливих тем та проблем. Серед яких ідеологія фашизму, яка понівечила безліч невинних душ, Голокост, роль книжки в житті людини. Автор показує як війна змусила дітей швидко подорослішати, як зруйнувала їх дитинство. М. Зузак показав на прикладі головних героїв, як «маленькі люди» здатні протистояти системі, яка нищить все підряд. Сім'я Губерманнів виступає тим єдиним прихистком для єврея Макса. М. Зузак майстерно зображає, що книги для Лізель посідають значне місце в її житті, вони здатні вигодувати її душу, дають їй силу та віру в те, що зло можна перемогти. Книги знайомлять її з новими людьми, які в подальшому принесуть в її серце та душу так багато тепла. Ганс та Роза – нові прийомні батьки Лізель, змогли огорнути її теплом, турботою та любов'ю. Руді став її найкращим другом, з яким вона, навіть, вступила в банду. Цей роман показує, що навіть в найтемніші часи завжди

знайдеться місто світлим людям, які прийдуть на допомогу. Автор націлює читачів не забувати уроки історії та бути небайдужими до чужого горя.

Розділ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ФОНОВИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОМАНУ М. ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК» НА УРОЦІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 11 КЛАСІ

3.1. Методичні особливості використання фонових знань під час вивчення епічних творів старшокласниками

Вивчення курсу зарубіжної літератури у старшій школі передбачає ознайомлення учнів з різними літературними родами, кожен з яких має свої особливості, що й зумовлює використання різних підходів для кращого опанування. Серед них і епос. Вчителю необхідно мотивувати учнів на цілісне уявлення про твір, його жанрові та композиційні особливості.

В літературознавчому словнику дається визначення епос (грец. epos – слово, оповідання) – різновид літературного роду, що оповідає про події, людину, її долю. Виникає епос у фольклорі (казка, епопея, історико-героїчні пісні, билини). До XVIII ст. епос був головним жанром літератури. У сучасному літературознавстві Епос використовується на позначення літературних творів, основною особливістю яких є оповідальний виклад [23, с 46].

Як зазначає Л. Мірошніченко, однією із особливостей епосу є подання об'єктивної дійсності. Епічний твір має оповідний характер. Розповідна основа епічного твору просякнута естетичною енергетикою, що породжує потребу усвідомлення ролі оповідача в його структурі. Оповідь може вестися від першої чи третьої особи, а не ототожнюватись з автором. Кількість оповідачів і наявність різних точок зору є ознаками того, що епос спрямований на максимальну об'єктивність. Розмаїття форм оповіді свідчить про багаті художні можливості епічної літератури, в якій осмислюється багатогранність, складність, єдність світу.

Вивчення епічних творів у різних класах має свої етапи. Так, наприклад, вивчення епосу у старшій школі має такі етапи: підготовка до сприйняття твору; читання твору; підготовка до аналізу твору; аналіз твору; підсумки; творчі усні та письмові роботи. Під час вивчення твору доцільним є часткова реалізація кожного етапу, виклад головної тези, з підтверджуючими уривками літературного твору.

Методична наука визначили зміст та методику реалізації кожного етапу. Окреслення та сприйняття головних особливостей художнього твору відбувається поступово, не зважаючи на прийоми, етапи, які обрав вчитель. Перша за все відбувається розуміння та засвоєння взаємопов'язаних сюжетних елементів, а з часом складається цілісна картина епічного твору. Враховуючи психолого-педагогічні особливості учнів, вчитель обирає методичні прийоми, які допоможуть ефективно вивчити твір.

На думку Г.Токмань, сучасний етап шкільної літературної освіти вимагає від шкільного аналізу таких критерій: формування в учнів оцінних суджень; активізація їх життєвого (морального) досвіду; вироблення потреби спілкування з митцем; розвиток творчого мислення та уяви; вироблення особистісного підходу до оцінки художнього твору [25].

Вчителі-методисти зазначають, що під час вивчення епічного твору однією із важливих складових є правильна організація опрацювання тексту літературного твору. Так, на їх думку, необхідною умовою вивчення епічного твору є його поділ на етапи.

Першим етапом вивчення епічного твору є підготовка до сприйняття. На цьому етапі необхідно створити сприятливу атмосферу, зацікавити, пробудити в учнів бажання до прочитання твору. Це можна реалізувати за допомогою лекції, перегляду уривків кінофільму, перегляду буктрейлера.

Другим етапом є читання твору. Основною особливістю епічних творів в старших класах є їх обсяг, зазвичай учні опрацьовують твір вдома, а на уроці опрацьовуються лише важливі епізоди. Завдання вчителя на цьому етапі полягає в спостереженні та контролі над прочитаним вдома текстом.

Наступним етапом є підготовка до аналізу твору. На думку, Ю. Султанова головним завданням цього етапу є актуалізація емоційних учнівських відгуків. У старших класах вчитель може приступити до аналізу твору, коли впевниться, що учні не лише прочитали текст твору, а й усвідомили прочитане. Дослідниця О. Орлова у своєму посібнику з методики викладання зарубіжної літератури зазначає, щоб з'ясувати усвідомлення учнями прочитаного літературного твору слід провести бесіди та словникову роботу. Найдоцільнішим є проведення вільної бесіди та бесіди із завчасно підготовленими питаннями. Питання повинні бути чіткими, конкретними та простими, відповідь розгорнута. Слід пам'ятати, що необхідно звертати увагу на якість питань, а не на кількість. Словникова робота спрямовується на самостійне дослідження літературного твору [17, с.86].

Аналіз епічного твору. На думку Л. Мірошніченко, для великих за обсягом творів доцільніше застосовувати змішаний (комбінований) аналіз, так, наприклад, вчитель має можливість під час аналізу одного з розділів використати шлях «вслід за автором», але для цього слід обирати ключовий епізод, а для інших – пообразний або ж проблемний [14, с.276]. Шлях аналізу «вслід за автором» полягає в осмисленні учнями теми, ідейно-художньої цінності, образів та інші компонентів твору з огляду на розвиток сюжету. Пообразний шлях аналізу частіше використовується, оскільки в центрі літературного твору є образ або образи людей, тварин, речей чи інших істот, створених фантазією автора. Саме цей шлях аналізу ставить питання морального характеру, естетичного та соціального спрямування. Проблемно-тематичний шлях аналізу полягає в з'ясуванні лексичних значень слів та словосполучень: проблема, проблемне запитання, проблемне завдання, проблемна ситуація [17, с.90].

Як зазначає Л.Мірошніченко у підручнику з методики викладання: «вчити учнів аналізувати художній твір – означає визначати його складові, досліджувати їх, робити аргументовані висновки; синтезувати окремі частини, щоб побачити твір у цілому; відчутти його естетичну цінність,

усвідомити зміст, дати самостійну, критичну, обґрунтовану оцінку» [17, с. 213]. Правильна організація і проведення шкільного аналізу епічних творів максимально сприяє активній роботі учнів на уроці, кращому засвоєнню тексту. Основною особливістю аналізу епічного твору в старшій школі є те, що старшокласникам стають цікаві внутрішні конфлікти героїв, аналіз їх вчинків. Їм цікаво аналізувати психологічні стани героїв, звертаючи увагу при цьому на свої власні переживання. Вчителю доцільно звертати увагу на характеристику конфлікту, який є в основі твору. Слід акцентувати на громадянську та морально-етичну сторону автора.

На підсумковому етапі відбувається процес самоаналізу. Для повторення, поглиблення, систематизації та закріплення знань учнів, досвідчені вчителі інколи проводять контрольню-повторювальну бесіду, в якій повторюють все вивчене на попередніх уроках. Ефективним методом є застосування літературної вікторини, яка допомагає вчителю виявити рівень знань учнів. Проводиться вона в швидкому темпі. Перші 2—3 запитання ставить учитель, потім одні учні ставлять запитання, інші — відповідають на них. Коли учні уважно читали твір, добре його проаналізували, вікторина проходить жваво й цікаво.

Завершальним етапом роботи з епічним твором є творчі усні та письмові роботи. Метою цього етапу є навчити учнів узагальнювати й використовувати отримані на попередніх етапах роботи знання; самостійно оцінювати окремі частини твору; мати власну думку про вчинки дійових осіб; розвивати навички усного та писемного мовлення.

Отже, вивчення епічного твору в старшій школі є досить складним процесом, оскільки твори великі за обсягом, учні потребують глибокого аналізу вчинків головних героїв, їх морального вибору, внутрішніх конфліктів.

3.2. Роль і місце фонових знань у системі уроків з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок»

Творчість Маркуса Зузака увійшла до шкільної програми із зарубіжної літератури. А саме роман, який був визначений бестселером, «Крадійка книжок», вивчається в 11 класі, в темі «Сучасна література в юнацькому читанні». За програмою рівня стандарт на вивчення твору дається 2 години. Згідно програми учень має знати: короткі відомості про життєвий і творчий шлях автора; «Крадійка книжок» – роман про Другу світову війну; історія життя дівчинки Лізель Мемінгер; викриття згубного впливу нацизму у творі; образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи; ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури; книга як символ збереження духовності в жорсткому світі; форми оповіді [7, с.43]. Здобувачі освіти повинні розуміти зв'язок творчості письменника з національними літературними традиціями та сучасними тенденціями світової літератури, аналізувати твір, характеризувати образи персонажів, висловлювати власні судження стосовно твору, пояснювати назву твору, аналізувати соціальні, моральні, політичні, історичні проблеми, порушені у романі, висловлювати судження про них.

Дослідивши підручники із зарубіжної літератури для 11 класів Кадоб'янська, Удовиченко та Ніколенко, Ковальова, Юлдашева, ми дійшли до висновків, що матеріалу в підручниках подається досить мало. Вчителю необхідно застосовувати додаткову літературу та підготувати додатковий матеріал для кращого розуміння роману. Підручники надають короткі біографічні відомості про М. Зузака, але цього цілком достатньо.

Підручник Кадоб'янської має рубрику «Готуємось до діалогу». Вона оглядово знайомить учнів зі змістом всього роману. Далі подаються досить короткі відомості, які відповідають вимогам, що ставляться перед учнями згідно чинної програми. Розкривається інформація про згубний вплив нацизму в творі, а саме ставлення родини Губерманів до влади.

Розкривається ідея людяності та добра, надаються короткі відомості про спілкування Лізель з Максом, Руді, про полонених євреїв, яких вели на смерть. Автор підручника наводить приклади з роману, де книжка стає символом збереження духовності в жорстокому світі. Підтвердженням цього є епізод, де Лізель читає книжку в бомбосховищі і тим самим хоч трохи лікує душі сусідів. Наступною рубрикою подається рубрика «Оцінки та обговорення» – вона містить безліч запитань, відповіді на які неможливо без застосування додаткового матеріалу. Наприклад, схарактеризуйте образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи. Відповідь на це питання не можлива, маючи лише шкільний підручника, адже в ньому не міститься ця інформація. Наступна рубрика в підручнику Кадоб'янської це «Завдання для співпраці». В ній міститься завдання творчого групового характеру, а також потребує попередньої підготовки. Заклучна рубрика «Інтернет ресурси». В ній автор надає посилання, які допоможуть учням краще зрозуміти роман та підготуватись до уроку [10].

Підручник Ніколенко, Ковальова, Юлдашева не розподіляється за рубриками як попередній. Автор подає критичні матеріали до роману: ставлення М. Зузака до «Крадійки книжок»; взаємозв'язок таких понять як війна та смерть (війна в творі постає перед учнями в іншому форматі, це не запеклі бої та фронтове життя солдатів, а повсякденне життя німецького міста та його жителів); автор підручника також наводить приклади як «маленькі люди» протистоять системі; подається матеріал про дружбу Руді та Лізель; про роль книг в житті дівчинки. Після критичного матеріалу подаються компетентності, якими повинні володіти учні. Серед них обізнаність, читацька діяльність, людські цінності, комунікація, ми – громадяни, сучасні технології, лідери і партери, довкілля та безпеки. Учням пропонується написати твір на тему «Культура проти війни», провести дискусію на тему «Чи можуть книжки рятувати». Дослідницька робота: з'ясувати значення понять «расизм» та «ксенофобія», пояснити чому ці явища є небезпечним, та як в романі описується боротьба з ними [16].

Проаналізувавши підручники, можна дійти висновку, що завдання підібрані відповідно до вікових можливостей учнів. Підручник Кадоб'янської спрямований на творчу групову роботу, а Ніколенко акцентує увагу учнів на аналізі роману.

Цей роман також вивчається і за програмою профільного рівня в 11 класі. На вивчення художнього твору дається 5 годин. Згідно програми здобувачі освіти ознайомлюються з тими ж завданнями, що і в програмі рівня стандарт. Проте учні матимуть змогу за 5 уроків детальніше розібратись з твором. Вчитель матиме змогу ознайомити учнів з екранізацією роману.

Фонові знання відіграють важливу роль у системі вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок», бо ключові події Другої світової війни стали не тільки шкільним фоном, а й ключовою проблемою роману.

Усвідомлення історичних особливостей періоду, який зображений в романі, є важливою складовою аналізу твору. Події відбуваються у період Другої світової війни «Того року мені довелося намотати кілька кругів – з Польщі до Росії і знов до Польщі. Російські солдати брали мінімальну кількість боєприпасів, розраховуючи взяти решту у своїх загиблих товаришів. Вимочені тіла на французькому узбережжі – їх викинуло на пісок і гальку» [8, с. 238], «Війна дедалі бурхливішим потоком ринула в Німеччину. Чоловіки збираються біля вантажівки, щоб послухати коротку доповідь про об'єкти, які розбомбили, про наступні ймовірні цілі» [8, с. 329], «Небезпеки гуртувалися в одну. Пилюка, дим і кипуче полум'я. поранені люди» [8, с. 331], «Бомби летіли донизу, і зовсім скоро хмари закиплять, а холодні дощові краплі перетворяться на попіл. На землю посиплються гарячі сніжинки» [8, с. 377], саме так автор описував війну в романі. Фонова інформація про історичний період допомагає учням усвідомити, чому головні персонажі, зокрема сім'я Губерманнів, переживають страх і небезпеку, пов'язану з війною і нацистським режимом. Для кращого розкриття цієї теми можемо звернутись до мистецтва та історії. Наприклад, на етапі сприйняття

твору, щоб ввести учнів до атмосфери роману можемо пригадати твір О. Довженка «Україна в огні», прочитати Д. Павличка «Реквієм».

Голокост – одна із провідних тем роману. Історичні відомості про Голокост і єврейський геноцид допомагають учням зрозуміти життєву драму єврея Макса, яка пронизує роман, а саме чому Макса переслідувала німецька влада. Учні повинні знати про антисемітизм «Він пояснив, що його виховали євреєм, в його жилах текла єврейська кров, але зараз, як ніколи, єврейство – це тавро, згубна ознака найгіршого невезіння» [8, с. 165]. «Стає тільки гірше. – розповів Максові Вальтер. – Нас можуть викрити будь-якої миті» [8, с. 149], концентраційні табори та інші аспекти Голокосту, щоб зрозуміти деякі епізоди роману. Наприклад, одним із найдраматичніших епізодів твору, є момент коли нацисти женуть євреїв вулицями міста. Руді та Лізель, побачивши це не сприймають насильства, співчувають полоненим. «Між жовтнем і груднем Молькінгом пройшов іще один парад євреїв, а потім мав бути іще один. У середині грудня невелику групу євреїв та інших негідників знов провели Мюнхенською вулицею, в Дахау. Парад під номером три» [8, с. 334].

Культурні особливості Німеччини також мають велике значення для розуміння роману. Учні повинні мати загальне уявлення про німецьку культуру, традиції. Так, наприклад, у романі автор описує святкування Святвечора та Різдва. Лізель з Розою відвідували церкву, а після повернення додому відбулась зустріч із подарунком під ялинкою. «24 грудня було голодним і замерзлим, але у цьому був і свій плюс – ніяких тривалих візитів. У святвечір Лізель принесла Максові подарунок – пригорщі снігу. Таким був початок найкращого Різдва. Трохи їжі. Жодних подарунків» [8, с. 240].

Крім того, фонові знання про німецьку культуру допомагають учням краще відчувати атмосферу роману і зрозуміти менталітет персонажів. У романі згадується багато німецьких книжок, наприклад, А. Гітлер «Моя боротьба» – книга, яка стала основою німецької ідеології. Саме ця ідеологія і принесла нещастя в німецькі родини. В романі згадуються наступні книги:

«Посібник гробаря», «Знизування плечима», «Люди з бруду», «Навислий чоловік», «Свистун», «Носій снів», «Пісня у темряві», «Повний словник і тезаурус Дудена», «Струшувачка снів», «Останній людський незнайомиць», «Правила Томмі Хофмана», «Крадійка книжок». Більшість з них вигадані автором. У «Крадійці книжок» також згадується пісня німецького поета Г. фон Фаллерслебена «Казали, що в інших бомбосховищах співали «Deutschland über alles»» [8, с. 289], це державний гімн республіки. М. Зузак також згадує в романі Дж. Овенса – американський легкоатлет, який у 1936 році в Берліні став чотирьохразовим Олімпійським призером.

Атмосфера роману передається також в ментальності німців. Зазвичай цей народ є прямолінійним, саме цією якістю наділена Роза. Також вони вживають специфічні слова, такі як свиня (das Schwein), що є символом багатства та доброботу, саме так називає Роза Ганса та Лізель. Німці закриті і обережні в своїх контактах, менш емоційні, саме такими є герої роману.

Отже, фонові знань у системі уроків з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок» займають провідне місце, саме завдяки цим знанням здобувачі освіти мають змогу краще зрозуміти вчинки героїв, умови в яких вони опинились, що саме керує головними героями та чому в художньому творі згадується той чи інший твір мистецтва.

3.3. Методичні рекомендації щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу на уроках з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок»

За сучасною програмою рекомендується виділяти два уроки на творчість М. Зузака «Крадійка книжок». Спершу вчитель має повідомити про біографічні факти автора М. Зузака. Повідомлення біографії може подаватись за допомогою різних методичних форм. Найпоширенішою є повідомлення біографії у формі лекції. Це може бути монологічний виклад інформації або ж монолог із застосуванням завдань, які спрямовані на активізацію учнівського мислення. А також вчитель може подати біографію у вигляді короткого повідомлення. Для кращого сприйняття та засвоєння інформації доречним буде застосовувати додаткові технічні засоби навчання. Наприклад, підготувати презентацію, показати фрагмент інтерв'ю М. Зузака, простежити його соціальні мережі, щоб краще зрозуміти автора.

Наступним етапом є знайомство з твором. Запитайте учнів, що вони вже знають про Другу світову війну та вплив її на життя людей. Обговорення цих тем допоможе учням активізувати свої знання та створити зв'язок із подіями, що відбуваються в романі. Оскільки роман є великим за обсягом, вчителю слід попередньо забезпечити учнів достатньою кількістю часу та достатньою кількістю інформації для попереднього самостійного опрацювання. На першому, вступному уроці, ми маємо обговорити значення та актуальність твору на сьогодні. Ознайомити учнів з історичними подіями, які описуються та згадуються в романі «Крадійка книжок». Наприклад, слід згадати про Дрезденську трагедію, Голокост. Доречним буде використання проблемної бесіди за такими питаннями:

- роман відображає життя в Німеччині під час Другої світової війни. Які головні проблеми та виклики мали місце у тому часі? Чи можна знайти паралелі між цим періодом та сучасним світом?

- одним з головних тематичних напрямків роману є сила слів та літератури. Які приклади з роману підтверджують цю тему? Як ви розумієте значення літератури в контексті твору?

Використовуйте візуалізацію, покажіть учням фотографії, відео або ілюстрації, що стосуються тематики роману, наприклад, зображення міста, в якому відбуваються події, або фотографії Другої світової війни. Це допоможе учням краще уявити події, про які йдеться в книзі.

Під час читання роману, пропонуйте учням завдання, які вимагають активного мислення та аналізу. Наприклад, попросіть їх знайти цитати, які відображають характери головних героїв, або зауважити ключові події в сюжеті.

Наступним етапом стане знайомство з історією головної героїні твору – Лізелі Мемінгер. Перед вивченням та ознайомленням з її долею вчитель може задати проблемне питання до класу: "Як ви уявляєте життя дівчинки, яка виростає в Німеччині під час Другої світової війни?". А потім перейти до життєвого шляху головної героїні роману «Крадійка книжок» Лізелі. Вчителю разом з учнями слід простежити розвиток головної героїні, Розглянути, як Лізелі змінюється протягом роману, як вона реагує на події та як її дії впливають на інших персонажів. Дослідити фактори, що впливають на її зростання, включаючи втрату, дружбу, любов до книг і відношення до війни. Наступне на що слід акцентувати увагу учнів, роль сили слова та книжок в житті крадійки. Обговорення, як книжки впливають на Лізелі і як вона використовує слово, щоб виразити себе та змінити світ навколо себе. Не слід забувати про етичні проблеми, з якими зіштовхнулася головна героїня. Вибір приховувати Макса – вибір є небезпечним, оскільки нацистські органи можуть виявити Макса, але Лізелі відчуває моральний обов'язок захищати його. Це рішення має наслідки для Лізелі та її прийомних батьків, але воно також показує її сміливість та відданість людям, які їй дорогі.

Вибір красти книжки – цей вибір порушує закон і моральні норми, але для Лізелі книги є важливим джерелом надії, розваги та способом розуміти

світ. Наслідки цього вибору полягають у ризику бути поміченою або покараною, але вона продовжує красти книги незважаючи на це.

Вибір ділитися книжками з іншими: Лізель вирішує ділитися книжками з сусідом Руді Штайнером і іншими дітьми. Вона робить це, хоча це означає ризик для себе, адже в книгах вона бачить єдиний спосіб приносити радість іншим у тяжкі часи війни. Цей вибір має наслідком покращення взаємин Лізель з іншими дітьми і відкриває для них світ літератури.

На наступному уроці продовжуємо знайомство з романом та розглядаємо такі теми як викриття згубного впливу нацизму у творі. Образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи. Ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури. Форми оповіді.

Під час обговорення теми викриття згубного впливу нацизму у творі «Крадійка книжок» вчитель може звернутись до історичної довідки та пригадати певні історичні відомості про нацизм та порівняти з тим, як це проявляється в романі. Один із ключових моментів у викритті згубного впливу нацизму в романі становить доля єврея Макса, якого приховують у будинку Лізель та її прийомної родини. Макс стає символом жертви голокосту та страждань, які завдає нацизм. Вчитель може поставити проблемне питання: а як ви себе поводити на місті сім'ї Губерманнів, чи допомогли б ви Максу. Рекомендуємо вчителю показати відео фрагменти з кінофільму, щоб візуалізувати події.

Образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи. Обговорення цієї теми вимагає додаткової підготовки. Рекомендуємо вчителю попередньо розподілити між учнями (це може бути і групова робота) «маленьких людей». Кожен з них підготовує цитатну характеристику, їхнє ставлення до влади, до книг, як ці герої взаємодіють з іншими, чим вони вас вразили. Учні можуть підготувати це завдання у вигляді презентації або відео фрагментів.

Ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури. Слід запитати в учнів як саме ці ідеї проявляються в романі. Вчитель може підготувати

роздатковий матеріал (картки із зображенням) і учні повинні розшифрувати їх. Наприклад, за людяність в романі відповідає родина Губерманн, а саме їх порятунок єврея Макса.

За порятунок життя та культури в романі виступає Лізель. Ця юна дівчинка використовує книжки, щоб зберегти історію та культуру, яку нацисти намагаються знищити. Це показує, що культура та мистецтво є важливими символами надії та виживання навіть у найтемніші часи. Також крадійка книжок бореться за життя Макса, читаючи йому кожного дня, коли той занедужав.

Вчителю слід акцентувати увагу учнів на форми оповіді, які М. Зузак використовує в романі. Нарація з першої особи. Часто автор використовує першу особу, щоб дозволити головній героїні, Лізель, розповісти історію зі свого власного досвіду та переживань. Це надає історії особистого та емоційного виміру, оскільки читач отримує можливість бачити світ очима головної героїні. Одним з унікальних аспектів роману є те, що історію розповідає сама Смерть. Смерть є не тільки розповідачем, але і свідком подій, що відбуваються у романі. Її наратив надає історії особливої тонкості та меланхолії, а також додає філософський аспект до оповіді. Книжки в романі виконують роль не тільки предметів, але й оповідачів. Кожна книга, яку Лізель краде або читає, розповідає свою власну історію, яка впливає на дію роману. Це створює метафоричне та символічне значення книжок, які додають глибину історії та розкривають теми твору.

Автор використовує фрагментарний стиль оповіді, включаючи короткі розділи та примітки, що додають ритм та динаміку роману. Це також відображає хаос та руйнування, які супроводжують нацистський режим, і створює враження незавершеності та невизначеності.

Отже, методичними рекомендаціями щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу на уроках з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок» є застосування додаткових технічних засобів навчання,

попередня підготовка учнями завдань, та використання проблемних бесід та питань, щоб учні мали змогу висловити свої думки.

План-конспект щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу на уроках з вивчення роману М. Зузак «Крадійка книжок»

Тема: Маркус Френк Зузак. «Крадійка книжок». «Крадійка книжок» – роман про Другу світову війну. Історія життя дівчинки Лізелі Мемінгер.

Мета навчальна: ознайомити учнів з історією створення та сюжетом роману «Книжкова злодійка», особливостями твору;

Мета розвивальна: розвивати навички самостійної роботи з літературними текстами, визначення їхньої художньої цінності, висловлення та обґрунтування своєї думки про явища мистецтва;

Мета виховна: прищеплювати любов до літератури, повагу до загальнолюдських цінностей, естетичний смак; формування ключових компетентностей: уміння вчитися: розвивати навички оцінювання культурно-мистецьких явищ; комунікативної: розвивати навички роботи в групі; інформаційної: розвивати навички роботи із джерелами інформації; загальнокультурної: прищеплювати прагнення до літературної освіти, естетичний смак; розширювати світогляд школярів.

Тип уроку: уроки засвоєння нових знань, формування вмій та навичок.

Матеріально-технічне і дидактичне забезпечення: портрет письменника, ілюстрації до твору, текст твору, мультимедійна презентація, підручник

Міжпредметні зв'язки: історія, художня культура.

Епіграфи до уроку. Ця історія розіб'є серце як юнакам, та і дорослим.

Bookmarks Magazine

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

1. Робота з епіграфом. Прочитайте епіграф до уроку. Як ви його розумієте?

Епіграфи до уроку. Ця історія розіб'є серце як юнакам, та і дорослим.

(Орієнтовна відповідь: Роман М. Зузака «Крадійка книжок» здатна розчулити дорослих та підлітків. Це історія, яка не здатна залишити байдужим.)

2. Вступне слово вчителя. 1 вересня 1939 дата, яка змінила мільйони життів. Саме цього дня розпочався підступне вторгнення Німеччини в Польщу. Це початок Другої світової війни. Трагедія, що набула світового масштабу. Відбулося це через тиждень після підписання Договору про ненапад між гітлерівською Німеччиною і сталінським СРСР (і таємного протоколу до нього – Пакту Молотова-Ріббентропа).

Друга світова війна – війна, яка втянула 61 державу світу. Війна зламала життя понад 110 мільйонам солдат. Втрати серед цивільного та військового особового складу сягають від 50 до 75 мільйонів людей. Значна частина загиблих – українці. Одна з найжахливіших трагедій війни стало знищення внаслідок бомбардувань військово-повітряними силами США і Великобританії німецького міста Дрезден, яке в той час перебувало під впливом радянської влади. Це місто слугувало одним з культурних центрів Німеччини. В наслідок бомбардувань загинуло близько 25 тисяч мешканців міста.

Сьогодні ми ознайомимося з твором, у якому розповідається про героїв, що пережили подібну трагедію, про вигадане німецьке містечко Молькінг. Це роман молодого австралійського письменника М.Ф. Зузака «Крадійка книжок». Ми спробуємо побачити зв'язок подій історичних і описаних в художньому творі, а також автор майстерно зображає події, які відбувались у тогочасній Німеччині.

II. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.

Слово вчителя. Тема нашого уроку: Маркус Френк Зузак. «Крадійка книжок». «Крадійка книжок» – роман про Другу світову війну. Історія життя дівчинки Лізел Мемінгер.

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

1. Лекція вчителя з елементами бесіди

Місце дії подій, які описані в романі відбуваються в нацистській Німеччині, від січня 1939 року. Розповідає та описує всі події Смерть (чоловічого роду). Головною героїнею роману є дев'ятирічна дівчинка – Лізель Мемінгер. Її батько, якимось чином пов'язаний з комуністами, але як само нам невідомо, пропав безвісті, а мати, Паула Мемінгер, змушена віддати двох своїх дітей в прийомну сім'ю. Цим вчинком вона рятує їх від переслідування нацистами. Дорогою до нової сім'ї її брат помирає. Під час похоронної процесії на кладовищі Лізель викрадає свою першу в житті книгу «Настанови гробарям». Саме по цій книзі її буде вчити читати тато. Лізель влаштовують в прийомну сім'ю на Небесну вулицю (Хіммельштрассе) до Розі і Ганса Губерманнів. Дівчинка швидко заводить нових друзів, найближчим серед них стане Руді Штайнер, хлопчик з волоссям лимонного кольору. Ганс вчитиме Лізель читати. І це неабияк їй сподобається та захопить. Одного дня Лізель починає красти книги. Це відбуватиметься спочатку під час спалювання книг фашистами на центральній площі в честь святкування дня народження фюрера, потім з бібліотеки дружини бургомістра. Книги зміцнюють душу дівчини, дають їй поживу для розуму і духовного розвитку.

Макс Ванденбург, єврейський хлопчина, якого сім'я Губерманнів переховуватиме в підвалі будинку від нацистів, теж стає близьким по духу другом і дарує дівчинці книгу. Зафарбовуючи сторінки гітлерівської «Майн кампф» він напише історію про «ту, що струшує слова», і намалює ілюстрації. Макс змушений покинути будинок. Він потрапить до концтабору.

Родина Губерманнів не розділяє нацистські погляди, але не наважується привселюдно протистояти.

Однієї ночі 1945 року Небесну вулицю зруйнують під час авіанальоту; загинуть всі жителі, крім Лізель, яка вночі засне в підвалі, записуючи свою історію. Бургомістр з дружиною заберуть Лізель до себе.

2. Історичні факти

Перегляд відео-фрагмента про бомбардування Дрездена.

<https://www.youtube.com/watch?v=qCG86EUFxqE>

3.Робота з трейлером до фільму.

<https://www.youtube.com/watch?v=hEnLF-pCybw>

Слова вчителя. Переглянувши трейлер до фільму, давайте скажемо, які історичні події описані, і що ви вже знаєте про той час, умови життя тодішньої Німеччини.

4.Робота з обкладинкою до книги.

Слова вчителя. Давайте подивимось з вами на обкладинку книги. Зробіть припущення, які головні теми виступають в романі. Обговорімо, які кольори використані на палітурці книги, які деталі зображено та який висновок ми можемо з цього зробити.

6. Бесіда. Відтворення змісту роману.

Слово вчителя. Давайте разом з вами відтворимо поетапно зміст роману.

Вступ:

Опис головної героїні - Лізель Мемінгер, сироти, яка живе в Німеччині під час Другої світової війни.

Вона втрачає свого брата на похоронах своєї матері.

Зустріч з книжками:

Лізель знайомиться з книгами через свого нового батька Ганса Хубермана.

Вона починає викрадати книжки з різних місць, щоб читати і навчатися.

Дружба з Максом:

Лізель знайомиться з Максом, єврейським біженцем, який ховається в їхньому підвалі.

Макс починає розповідати Лізель історії та навчає її читати.

Напруга у Німеччині:

Зростаюча напруга та нацистська пропаганда серед місцевих жителів.

Лізель та її сім'я приховують Макса та ризикують своїм життям.

Зростання Лізель:

Лізель стає сильнішою та впевненішою завдяки книжкам та дружбі з Максом.

Вона починає писати свою власну книгу.

Бомбардування:

Місто, де живе Лізель, піддається бомбардуванню союзників.

Лізель втрачає своїх близьких та друзів.

Після війни:

Війна закінчується, і Лізель стикається з післявоєнними складнощами .

Вона знаходить нове життя та продовжує писати.

Заключна частина:

Лізель стає дорослою жінкою та продовжує пам'ятати своїх близьких та події війни.

Вона розповідає свою історію як крадійка книжок.

IV. Узагальнення і систематизація набутих знань учнів.

1. Робота з підручником.

Користуючись підручником, текстом роману, складімо «паспорт твору».

Паспорт твору

- 1) Автор: Маркус Френк Зузак
- 2) Назва: «Крадійка книжок»
- 3) Приналежність до національної літератури: австралійська національна література
- 4) Жанр: присутні риси філософського, психологічного роману, роману-перестороги, присутній фантастичний елемент (оповідач – Смерть)
- 5) Дата написання: 2006
- 6) Тематика і проблематика: зображення подій Другої світової війни; знедолене воєнне дитинство; книга і слово в житті людини, суспільства; ідеологія фашизму і нацизму, що нівечить душу; Голокост,

дегероїзація війни, зображення фізичних і духовних страждань, загальнолюдська солідарність; духовне зростання особистості і сенс життя

7) Художній час і простір роману: Події роману розгортаються у нацистській Німеччині, починаючи з січня 1939 року, коли Лізель Мемінгер виповнюється 9 років, і закінчуються смертю головної героїні в глибокій старості в Австралії.

8) Форми (особливості) оповіді: оповідач – Смерть, наявність «тексту в тексті», авторських ілюстрацій, заголовків-анонсів, невідповідність фабули і сюжету.

9) Головні герої: оповідач і учасник подій Смерть, Лізель Мемінгер, подружжя Хуберманів, Макс Ванденбург, Руді Штайнер, Ільза Герман.

2.Вікторина.

Ільза Герман, Роза Губерманн, Макс Ванденбург, Паула Меменгер, Ганс Губерманн, Лізель Мемінгер, Смерть, Руді Штайнер

	колекціонер душ
	колишній німецький солдат під час Першої світової війни, акордеоніст та художник
	єврей-тікач, який укривається від нацистського режиму; У нього перовидне волосся та болотисті карі очі впала в депресію після смерті єдиного сина
	дає Лізель маленьку чурну книгу, чим змушує її написати власну історію
	в оповіданні згадується кілька разів, рідна мати Лізель
	у неї світле волосся, а очі карі, її виховують названі батьки. Ця дівчина зачарована силою слова, викрала книги у гробаря

	має кістляві ноги, блакитні очі, волосся лимонного кольору та схильність до того, щоб потрапити в неприємні ситуації; стає найкращим другом Лізель і закохується в неї
	у неї каштаново-сіре щільно зачесане волосся, часто зав'язане в пучок, і «хлоровані» очі. Незважаючи на вдачу, вона є люблячою дружиною і матір'ю

V. Підведення підсумків. Оцінювання роботи учнів.

1. «Коло думок» (учні відповідають на питання):

- Чи вважаєте ви, що ця історія є актуальною в сучасному світі?
- Чи співчуваєте ви головній героїні?
- Які емоції ви відчули після прочитання твору?

2. Рефлексія. Було цікаво... Було важко... Урок дав мені для життя...

3.Оголошення і коментар домашнього завдання.

Завдання творчого характеру

Створіть книжковий фотоальбом Лізель Мемінгер. Оберіть ключові моменти з її життя, які пов'язані з книгами, і створіть колажі або фотоісторію, що відображає ці моменти. Додайте до кожного фото короткий опис, пояснюючи, чому саме ця книга була важливою для Лізель.

Напишіть епілог до роману. Припустімо, що історія "Крадійка книжок" триває. Напишіть короткий епілог, що відбувається через кілька років після закінчення книги. Розкажіть, як змінилися життя головних персонажів після подій роману. Ви можете зосередитися на тому, як вони вплинули на світ, на їхніх особистих досягненнях або на їхніх стосунках.

Запишіть інтерв'ю з одним з персонажів. Представте себе журналістом, який розмовляє з одним з персонажів роману. Підготуйте запитання, які допоможуть вам краще розуміти мотивації та внутрішній світ персонажа. Напишіть уявну розмову, у якій персонаж відповідає на ваші запитання.

4.Побажання в кінці уроку. Хвалімо себе не тільки за великі подвиги, але й за маленькі вчинки

Висновки до розділу 3

Шкільний курс зарубіжної літератури знайомить учнів з різними літературними жанрами, серед яких і епос. Основною особливістю вивчення епічних творів у старших класах є те, що твори великі за обсягом і учні не завжди мають змогу охопити увесь твір. Успішність сприйняття епічного твору залежить від багатьох факторів. Воно буде успішним лише за наявності в учнів розвиненої уяви та асоціативного мислення. На ефективне сприйняття твору також впливає настрій учнів та їх досвід або іншими слова наявність фонових знань. Методичними рекомендаціями щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу на уроках з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок» є поетапне ознайомлення з романом. Спершу слід ознайомити учнів з автором, а потім перейти до детального ознайомлення з твором. Перед початком вивчення твору слід пригадати з учнями фонову інформацію, яка лягла в основу твору, та без знання якої зміст роману буде незрозумілим для учнів. На нашу думку, важливою є інформацію про Другу світову війну, правлячий режим тогочасної Німеччини, Голокост. Методичними рекомендаціями щодо сприйняття та засвоєння фонових знань учнями 11 класу на уроках з вивчення роману М. Зузака «Крадійка книжок» є також застосування додаткових технічних засобів навчання, попередня підготовка учнями завдань, та використання проблемних бесід та питань, щоб учні мали змогу висловити свої думки.

Використані джерела

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Академвидав, 2010. 416 с.
2. Білоус Н. М. Проблема адекватності художнього сприймання твору. *Методичний пошук. Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир, 2013. № 11. С. 47–55
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Гладишев Г. В. Літературний твір у літературознавчому контексті. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 11. С. 54–58.
5. Дем'яненко О.О. Система творчих завдань у процесі навчання зарубіжної літератури (5-8 класи): науково-методичний посібник/ Олена Олександрівна Дем'яненко. Біла Церква: КОПОПК, 2009. 173 с.

6. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник : Науково-довідк. вид. 10-те вид. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
7. Зарубіжна література.10-11 кл. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (2022) / М-во освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).
8. Зузак М. Крадійка книжок : книга / ред. С.І. Мозгова ; пер. З англ. Н. Гоїн. 1632-ге вид. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. 416 с.
9. Інтерв'ю з Маркусом Зузаком—[Електронний ресурс].— URL : <https://www.chipublib.org/interview-with-markus-zusak/> (дата звертання: 12.11.2023).
- 10.Кадоб'янська Н.М, Удовиченко Л.М. Зарубіжна література. Рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти : підручник. Харків : СИЦІЯ, 2019. 256 с.
- 11.Клименко Ж.В. Етнокультурологічний шлях аналізу як ефективний засіб осягнення національної специфіки художніх творів. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2006. № 5. С. 52 – 56.
- 12.Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. К. : Вища школа, 1984.120 с.
- 13.Ліфарєва Н.В. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2003. 240 с.
- 14.Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник. — К.: Вища шк., 2007. 415 с.
- 15.Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посіб. / Н. Й. Волошина (кер.), О. М. Бандура, О. А. Гальонка та ін.; ред. Н. Й. Волошина. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.

16. Ніколенко О. М. Зарубіжна література (рівень стандарту) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Біла Церква, Україна : Грамота, 2019. 192 с.
17. Орлова О. В., Орлов О. П. Основи літературознавства. Тексти лекцій : навчально-методичний посібник. Полтава : ПНПУ, 2020. 134 с.
18. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : Навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
19. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник / В. М. Поліщук. – Вид. 3тє, виправ. – Суми : Університетська книга, 2010. – 352 с.
20. Потебня О. Думка й слово. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доп. Львів : Літопис, 2001. С. 32–54.